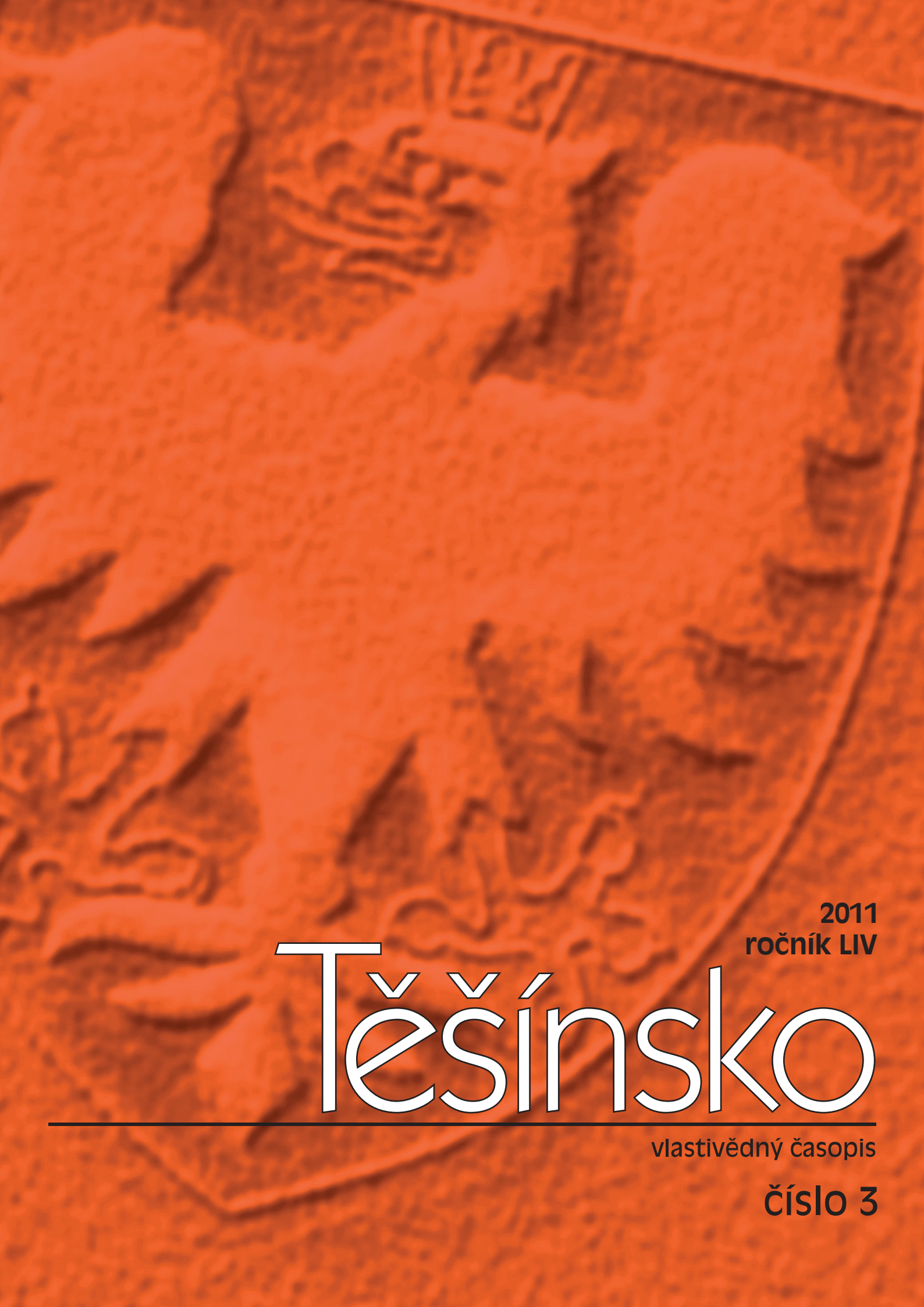

2011
ročník LIV

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 3

2011
ročník LIV

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 3

Obsah

Osídlení Pobeskydí v závěru doby bronzové a na počátku doby železné 1

Jiří Juchelka – Miriam Nývltová Fišáková – Ondřej Tůma

„... Di, jest tam co bráti...” 16 Příklad rabování obyvatel v Místku během pruského vpádu v roce 1741

Lenka Vašutová

Sociální zabezpečení třineckých hutníků 19 v letech 1840–1948

Stanisław Zahradnik

Jeden letoun zůstal nezvěstný... 24 Pavel Tofel z Janovic-Bystrého ve službách RAF

Pavel Vančata

Neznámé pečeti těšínských cechů ze 17. století 28

Karel Müller

„Druhý život“ loveckého zámku Plenisko v Písku 31

František Musil

Z nové literatury (nejen) o Těšínsku 32

Gabriela Chromcová – David Pindur

Města a obce Těšínska se představují 33 Sedliště

Pavla Karbanová

Články v tomto periodiku jsou recenzovány nezávislými recenzenty.

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně.

Adresa redakce:

Muzeum Těšínska, p. o., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín,
tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223,
e-mail: muzeum@muzeumct.cz

Redakce:

Odpovědný redaktor: PaedDr. Zbyšek Ondřeka
Výkonný redaktor: prof. PhDr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemník redakce: PhDr. David Pindur
Redaktor: PhDr. Radim Jež

Redakční rada: PhDr. Karel Bogar; prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.;
prof. PhDr. Dan Gawrecki, CSc.; doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.;
doc. PhDr. Dušan Janák, Ph.D.; prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.;
PhDr. Jaromír Kalus; prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.;
doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.; PhDr. Karel Müller;
RNDr. Miroslav Skarka; doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.;
Mgr. Jiřina Veselská

Jazyková editace: Mgr. Lenka Bichlerová

Překlad resumé do anglického jazyka: Mgr. Lenka Mandryszová

Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s. r. o., Ostrava

Odevzdáno do tisku: 26. 10. 2011

Vyšlo: 31. 10. 2011

Tisk: Printo, spol. s r. o., Ostrava

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.

Za obsahy článků odpovídají autoři.

Při úpravě rukopisu je nutno řídit se pravidly zveřejněnými

na adrese: <http://www.muzeumct.cz/tesin/tesinsko/pokyny.php>

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně,
Pražská 3/14 nebo v jeho pobočkách: ve Výstavní síni Musaion
v Havířově, v Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích,
v Kotulově dřevěnce v Havířově-Bludovicích,
v Archeoparku v Chotěbuzi-Podobohře,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-Fryštátě,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové-Lutyni,
v Technickém muzeu v Petřvaldě a v Klubu Muzea Těšínska.
K dostání i v Gorolském turistickém informačním centru v Mostech
u Jablunkova.

Rozšiřuje vydavatel. Předplatné nebo jednotlivá čísla si lze
objednat na výše uvedené adrese či tel. č. 558 761 224.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku je 40 Kč, celoroční
předplatné činí 160 Kč + poštovné. Členové Klubu Muzea Těšínska
získávají časopis v rámci ročního členského poplatku 200 Kč.

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992.

Osídlení Pobeskydí v závěru doby bronzové a na počátku doby železné

Jiří Juchelka – Miriam Nývtová Fišáková – Ondřej Tůma

Úvod

Pobeskydí představuje v rámci pravěkého osídlení regionu českého Slezska velmi specifickou oblast s ne zcela příhodnými přírodními podmínkami. Převládají zde horská a podhorská pásma s drsným klimatem a méně kvalitními půdami, které nebyly pro pravěkého člověka vždy atraktivní. Z tohoto důvodu byla oblast v některých obdobích takřka vylidněna. Region byl v prehistorii využíván dosti často spíše jako komunikační koridor, nežli území vhodné pro dlouhodobější osídlení.¹ To mělo prakticky ve všech obdobích pravěku spíše náhodný charakter a o určitém ustálení lze hovořit teprve od konce doby bronzové, což bylo spojené s příchodem lidu lužické kultury.

K trvalejšímu a hlavně stabilnějšímu osídlení tohoto horského pásma dochází teprve v průběhu

stupně HB, což v absolutních datech představuje období po roce 950 př. n. l. Pohnutky, jež vedly lid k příchodu do nehostinné horské krajiny, jsou totožné s procesy sledovanými prakticky v celé střední Evropě, kdy dochází k nárůstu lokalit v horských a podhorských pásmech.² Příčinou těchto událostí mohla být změna klimatu. V širším středoevropském prostoru se projevilo výrazné sucho, které postupně proměňovalo krajinu v polostep.³ To mohlo být následkem určité změny na poli hospodářském, kdy se určité skupiny obyvatel začaly živit pastevectvím a vyhledávat pro svá stáda příhodnější podmínky právě v horských a podhorských oblastech. Nejinak tomu bylo i v okolí Chotěbuze-Podobory,⁴ kde převažovaly ve zmiňovaném období (pozdní bronz) pole a louky nad zalesněnými krajinami. Jednalo se tedy o oblast velmi vhodnou k pastevectví. V tomto období sledujeme v Pobeskydí

Letecký snímek areálu hradiska v Chotěbuzi-Podobore s dobře patrnými valy a se sondami archeologického výzkumu, r. 1980, Muzeum Těšínska

postupný vznik nové sídelní struktury, k čemuž dochází předpokládanou první kolonizační vlnou.⁵ Ta mohla primárně pocházet z území obsazeného hlubčickou podskupinou (viz níže).⁶

Tato nově formovaná sídelní struktura zabírala především podhorskou a horskou oblast severozápadního okraje masivu Beskyd, tj. území Těšínska a Frýdecko-Místeka. K danému osídlení ovšem musíme přiřadit také severní okraj Moravské brány⁷ s tím, že ke struktuře Pobeskydí rovněž řadíme oblast na levém břehu Odry až po Oderské vrchy,⁸ včetně nejvýchodnějšího okraje Hlučínska⁹ odděleného tehdy od hornoslezských spraší zalesněnou a podmáčenou krajinou.¹⁰ Jednalo se o osídlení, které se opíralo především o síť výšinných sídlišť, doplněných sídlišti rovinnými¹¹ s příslušnými pohřebními okrsky.¹²

Jak již bylo výše předesláno, předpokládáme, že oblast byla osídlena ne jednou, ale hned dvěma kolonizačními vlnami, které následovaly po sobě. První vlna probíhala v období stupňů HB–HC1a a vycházela z hlubčické podskupiny. Druhá, která své lidské „zdroje“ přivádí z jihu z oblasti horákovské kultury,¹³ koresponduje od stupně HC1b s oživením sídleních aktivit na hradisku Chotěbuz¹⁴ (viz níže) a souvisí i mj. se vznikem výšinných neopevněných sídlišť v severní části Moravské Brány (Sviadnov – Štandl, Staříč – „Okrouhlice“). Ve zmiňovaném období (cca 750–450 př. n. l.) zažívá Pobeskydí období svého největšího rozmachu.¹⁵ Lid lužické kultury zde přežíval až do přelomu stupňů HD3/LTA. K takovému závěru nás vedou především výsledky výzkumu hradiska v Chotěbuzi-Podobore, kde lze v rámci keramické produkce registrovat velmi pozdní charakter halštatské keramiky (viz níže).¹⁶

Lokality ze závěru doby bronzové a počátku doby železné v Pobeskydí

Námi definovaná, a to jak v rámci jednotné hmotné kultury, tak i počátku osídlení spadajícího do závěru stupně HB, archeologická oblast Pobeskydí zabírá podhůří severozápadního okraje masivu Beskyd, tj. území Těšínska a Frýdecko-Místeka. K danému osídlení řadíme severní okraj Moravské brány (Sviadnov – vrch Štandl, Staříč – „Okrouhlice“) s tím, že ke struktuře Pobeskydí rovněž vztahujeme oblast na levém břehu Odry až po Oderské vrchy (lokality Klimkovice, Olbramice, Ostrava-Třebovice), včetně nejvýchodnějšího okraje Hlučínska (lokality Ostrava-Koblov),¹⁷ odděleného tehdy od hornoslezských spraší zalesněnou a podmáčenou krajinou.¹⁸

Z regionu Pobeskydí známe doposud celkem 14 lokalit, které můžeme přiřknout lidu

lužické kultury. Jedná se o čtyři možná pohřebiště (Ostrava-Třebovice, Komorní Lhotka, Vyšní Lhoty, Staříč), tři rovinná sídliště (Frýdek-Místek, Klimkovice, Olbramice), čtyři výšinné lokality (Chotěbuz-Podobora, Ostrava-Koblov – vrch Landek, Sviadnov – vrch Štandl, Staříč – „Okrouhlice“) a několik ojedinělých nálezů bronzové industrie (Karviná-Ráj, Ostrava-Koblov, Ostrava).

Frýdek-Místek (okr. Frýdek-Místek)

V době od 22. dubna do 20. června 2003 proběhl v prostoru vymezeném ulicemi Na Blatnici, Hluboká a Revoluční v městské části Frýdek rozsáhlý záchranný archeologický výzkum. Při preparaci raně novověkých objektů a vrstev byly nalezeny zlomky lužické keramiky. Výzkumem nebyl bohužel objeven žádný objekt, který by bylo možno jednoznačně přiřadit lužické kultuře. I tak lze v lokalitě na základě nálezů keramiky předpokládat osídlení lidem zmiňované kultury.¹⁹

Datace lokality: Průběh lužické kultury.

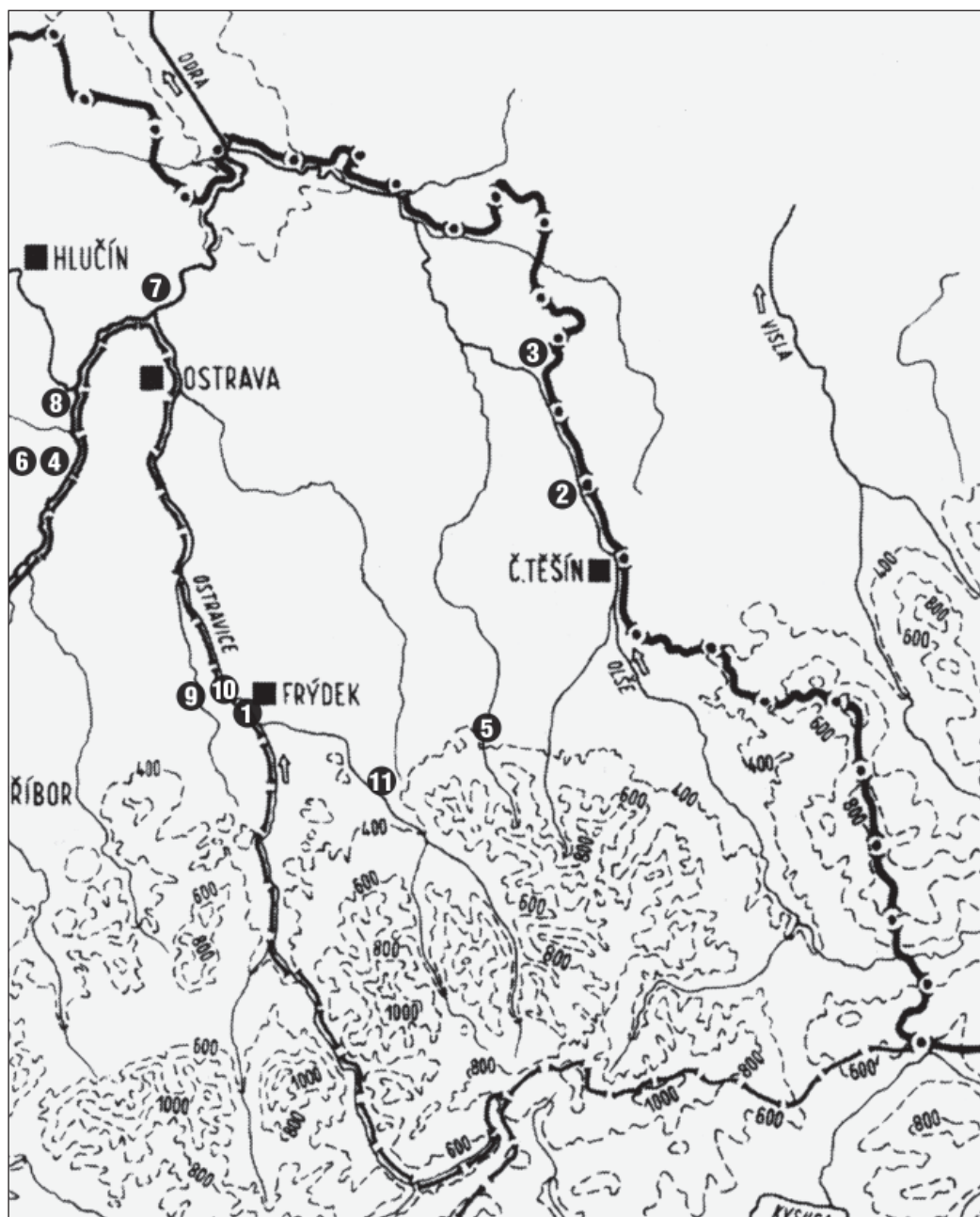
Chotěbuz-Podobora (okr. Karviná)

První zmínka o lokalitě pochází z 80. let 19. století s tím, že nejstarší výkopy se na místě prováděly před první světovou válkou. Ve druhé polovině 30. let zde kopal Wilhelm Rosenfeldt z Frýdku, jehož nálezy jsou deponovány v muzeu v Těšíně a částečně také ve Slezské Vladislavi (p. Wodzisław Śląski). V letech 1952 a 1954 zde uskutečnil výkopové práce Lumír Jisl. Od roku 1978 je naleziště systematicky zkoumáno Pavlem Kouřilem.

Hradisko lužické kultury se nachází přibližně 5 km severozápadně od Českého Těšína, na východním okraji Louckého lesa, v katastru osady Podobora, která je dnes součástí obce Chotěbuz. Východně se rozprostírá rovina, jíž protéká řeka Olše. Ta měla původní koryto přímo pod prudkým východním svahem návrší, na němž se lokalita nachází. Hradisko se skládá ze tří samostatných částí o celkové rozloze 1,75 ha. Nositelé lužické kultury přicházejí na lokalitu ve stupni HB2, kdy byl v místech akropole vyhlouben příkop. Od stupně HB2–3 byl osídlen i prostor před příkopem, který byl vymezen lehkým vyplétaným plotem. Osídlení trvalo až do fáze HC1, v jejíž první polovině bylo hradisko pravděpodobně dobyt. Po této události dochází k útlumu či kratšímu přerušení sídleních aktivit. Osídlení se zde znovu obnovuje v průběhu fáze HC1b, kdy dochází k výrazným změnám ve fortifikaci. Vzniká nové opevnění, jež je datováno zhruba do stupně HC2. Ve stupni HD1 došlo k rozšíření valu směrem do vnitřního prostoru akropole. K zániku opevnění mělo dojít

Periodizace doby bronzové a starší doby železné podle Paula Reinecke

	Absolutní datace (př. n. l.)	Reinecke
starší doba bronzová	2000–1800	BA1
starší doba bronzová	1800–1500	BA2
střední doba bronzová	1500–1400	BB1–BB2
střední doba bronzová	1400–1300	BC
střední doba bronzová	1300	BC/BD
mladší doba bronzová	1300–1100	BD–HA1
mladší/ pozdní doba bronzová	1100–800/750	HA2–HB3
starší doba železná	800/750–600	HC1a/ HC1b–HC2
starší doba železná	600–400	HD1–HD2/ LTA

Mapa zkoumaných lokalit ze závěru doby bronzové a počátku doby železné v Pobeškydí:

- 1 Frýdek-Místek
- 2 Chotěbuz-Podobora
- 3 Karviná-Ráj
- 4 Klimkovic
- 5 Komorní Lhotka
- 6 Olbramice
- 7 Ostrava-Koblov
- 8 Ostrava-Třebovice
- 9 Staříč
- 10 Sviadnov
- 11 Vyšní Lhoty

v průběhu stupně HD2 nebo počátkem stupně HD3. Osídlení zde však nekončí, ale přetrvává až do závěru stupně HD3, kdy je opětovně dobyto.²⁰

Datace lokality: Slezská a platěnická fáze. Osídlení HB2–C1a až HD3/LTA, opevněno HC1b/2–HD2.

Karviná-Ráj (okr. Karviná)

Z prostoru mezi Fryštátem a Rájem pocházejí dvě bronzové sekerky s tulejkou. Větší měřila 14,8 cm, obloučkovitě rozšířené ostří 6 cm, byla bez ouška, se dvěma otvory pro nýty. Pod ústím tulejky bylo pět vodorovných a tři svislá žebra. Menší sekerka o délce 9,5 cm měla dlátkovité ostří, ouško a povrch zdobený plastickými klíny.²¹

Datace předmětů: Slezská fáze, stupně HB–HC.

Klimkovic (okr. Ostrava-město)

V souvislosti s budováním dálnice D1 byla v roce 2004 zkoumána lokalita v katastru Klimkovic tzv. „Vřesinské pole“, kde byla odkryta plocha sídliště o rozloze 4 ha. Lokalita se nacházela na svazích ostrožny ze západu ohraničené strží a z východu a jihu dvěma bezjmennými potoky. Zkoumáno bylo na 305 zahloubených objektů. Získán převážně keramický materiál.²²

Datace lokality: Platěnická fáze, stupně HC1b–HC2/D.

Komorní Lhotka (okr. Frýdek-Místek)

Z katastru obce je uváděno pohřebiště. Jeho lokalizace je však již dnes sporná.²³

Datace lokality: Platěnická fáze, stupně HC1b–HC2/D (?).

Olbramice (okr. Ostrava-město)

V souvislosti s výstavbou dálnice D1 bylo v katastru obce zkoumáno sídliště lužické kultury. Lokalita se nachází jihovýchodně od zástavby na mírném svahu v nadmořské výšce 278–282 m. Na ploše 1,8 ha bylo zkoumáno celkem 42 zahloubených objektů, z nichž pochází skromná kolekce keramiky.²⁴

Datace lokality: Platěnická fáze, stupně HC1b–HC2/D1.

Ostrava-Koblov (okr. Ostrava-město)

Lokalita je situována na strategicky umístěném vrchu Landek. Je pravděpodobné, že se jedná o výšinné sídliště, které nebylo nikdy lidem lužické kultury opevněno.²⁵

Datace lokality: Slezská a platěnická fáze, stupně HB2–HC2/D1.

Ostrava-Koblov (okr. Ostrava-město)

Při bagrování šterkopísku v řečišti Odry byl před rokem 1972 z hloubky 3–5 m vyzvednut bronzový meč liptovského typu.²⁶

Datace nálezu: Stupeň HB1.

Ostrava-Třebovice (okr. Ostrava-město)

K roku 1910 je v katastru obce zmiňován nález blíže nespecifikovaného počtu uren. Pravděpodobné pohřebiště se mělo nacházet v zahradě domu č. p. 74 (?). Nádoby zde nalezené údajně obsahovaly bronzové jehlice a náramky. Nálezy z této nekropole jsou dnes již bohužel neznámé.²⁷

Datace lokality: Průběh lužické kultury, stupně HB–HD(?).

Ostrava-blíže neurčeno

Sekerka s tulejkou pochází z širší, ovšem blíže neurčené oblasti Ostravy.²⁸

Datace předmětu: Slezská fáze, stupeň HA2.

Staříč (okr. Frýdek-Místek)

Jedná se o samostatně situovaný vrch zvaný Okrouhlce nebo také Okrouhlá. Nachází se zde jednoduchý val cca 80–100 cm vysoký, který je na jižní straně již nezřetelný. Fortifikace pochází jednoznačně z období lidu púchovské kultury. Před púchovským hrazeným sídlištěm byla vybudována neopevněná, ovšem strategicky umístěná osada lidu lužické kultury, konkrétně její platěnické fáze.²⁹

Datace lokality: Platěnická fáze, stupně HC, spíše HD.

Staříč (okr. Frýdek-Místek)

Na počátku 20. století měla být v trati „Radlice“ vyorána část popelnice, která může signalizovat existenci možného pohřebiště. Nález je dnes již neznámý.³⁰

Datace lokality: Pravděpodobně platěnická fáze, stupně HC–HD.

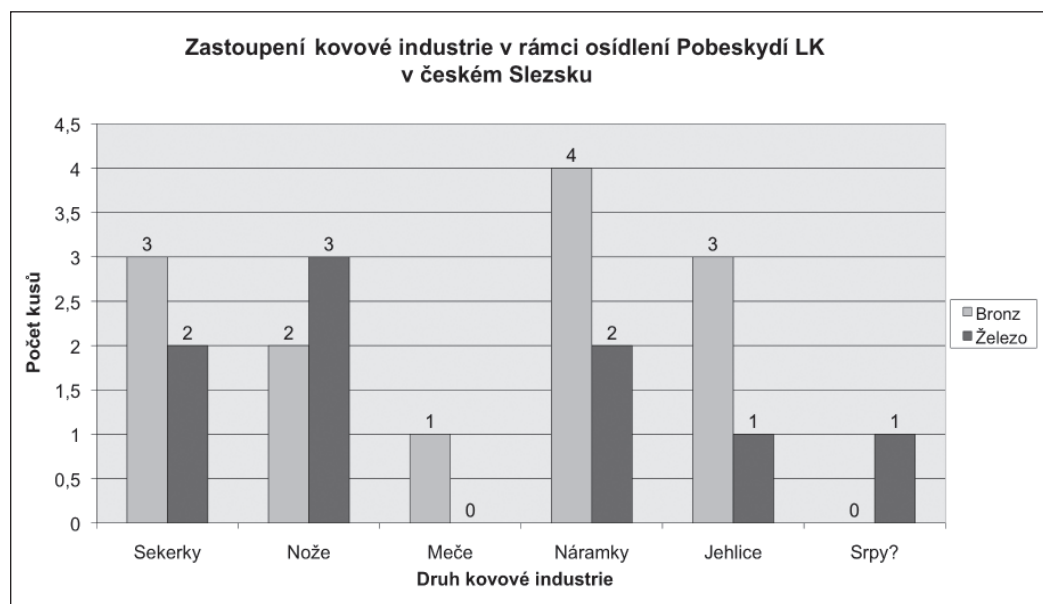
Sviadnov (okr. Frýdek-Místek)

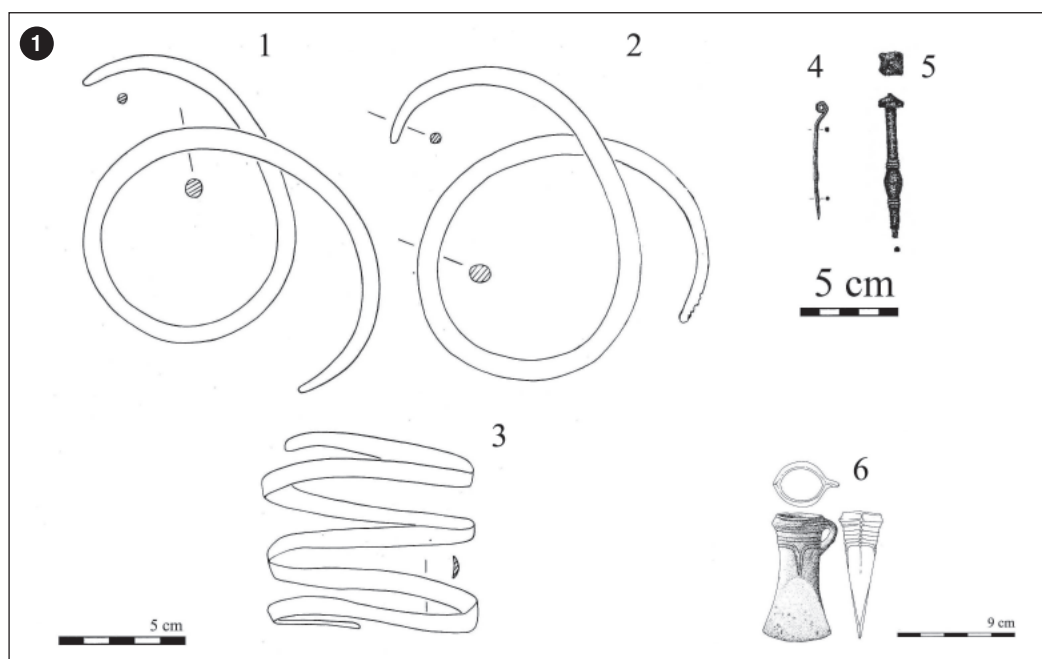
V letech 1988–1992 probíhal záchranný výzkum středověkého hrádku „Štandl“. Při něm byly zachyceny situace, které dovolují uvažovat o osídlení místa lidem lužické kultury v období platěnické fáze. Dle nálezových situací lze předpokládat, že se jednalo o neopevněnou, ovšem strategicky velmi dobře situovanou polohu.³¹

Datace lokality: Platěnická fáze, stupeň HC, spíše mladší stupeň HD.

Vyšní Lhoty (okr. Frýdek-Místek)

V roce 1938 byly v trati „Kršle“ Františkem Skotnicou vykopány dva bronzové spirálovité nárameníky (jeden se ztratil) a dva nárameníky z masivní bronzové tyčinky. Dále se zde údajně našla „bronzová rukavice“, která je dnes rovněž neznámá. Předměty se nacházely cca 80 cm pod

Bronzová industrie:
1–3 náramky z Vyšních Lhot
4–5 jehlice z Chotěbuzi-
-Podobory
6 sekerka z Ostravy

povrchem a byly překryty třemi většími obdélnými kameny. Je možné, že se nejedná o depot, ale o rozrušený (kostrový?) hrob.³²

Datace lokality: Platěnická fáze, stupně HC1b–HC2/D.

Kovové předměty lužické kultury v Pobeskydí

Nálezy kovové industrie lidu lužické kultury v Pobeskydí jsou poměrně vzácné. Z regionu je známo celkem 22 jednoznačně definovaných předmětů, z nichž 13 patří k bronzovým a devět k železným zástupcům (viz graf). Nejpočetněji se vyskytují náramky, následují sekerky, nože a jehlice. Pozoruhodný je pak nález meče z Ostravy-Koblova z koryta Odry, který lze spojovat s kultovně náboženskými projevy spojovanými s řekami či vodními zdroji.³³

Sekerky

Z území Pobeskydí známe celkem tři bronzové a dvě železné sekerky. O bronzových sekerkách s tulejkou jsme se již zmínili při popisu nálezů z lokality Karviná-Ráj. Sekerka z Ostravy (obr. 1:6) náleží k VIII. skupině sekerek klínovitých tvarů s ouškem a zpravidla bohatší výzdobou, a to k jejímu druhému typu.³⁴

Železné sekerky se v oblasti Slezska poprvé objevují s nástupem platěnické fáze (HC), i když ještě ani v této době se bronzové formy v žádném případě nevytratily z palety její hmotné náplně.³⁵ Z území českého Slezska pak doposud vůbec neznáme typ plochých železných sekerek s bočními výstupy, které se jako jižní importy vyskytují již v časně době železné v rámci hornoslezsko-malopolské skupiny.³⁶ Z celého území

českého Slezska jsou známy pouze typy s tulejkou, které pocházejí jen z ojedinělých situací. Dokonce ani na soudobém pohřebišti v Kietrzi nebyly v hrobových situacích identifikovány.³⁷ V hrobech Horního Slezska se pak vyskytují převážně v oblasti hornoslezsko-malopolské skupiny.³⁸ Nástup železných tulejkovitých seker můžeme v regionu českého Slezska, ve vztahu k sousedním analogiím, sledovat již od stupně HC.³⁹ Z oblasti Pobeskydí známe dvě železné sekerky s tulejkou, obě pocházejí z hradiska v Chotěbuzi-Podoboře a jsou datovány do stupně HD (obr. 2:1).⁴⁰

Nože

V rámci regionu Pobeskydí, a to z lokality Chotěbuz-Podobora, známe čtyři nože. Jeden je vyrobený z bronzu, zbývající tři ze železa. Další bronzový lužický nůž pochází z lokality Staříč – Okrouhlá.⁴¹

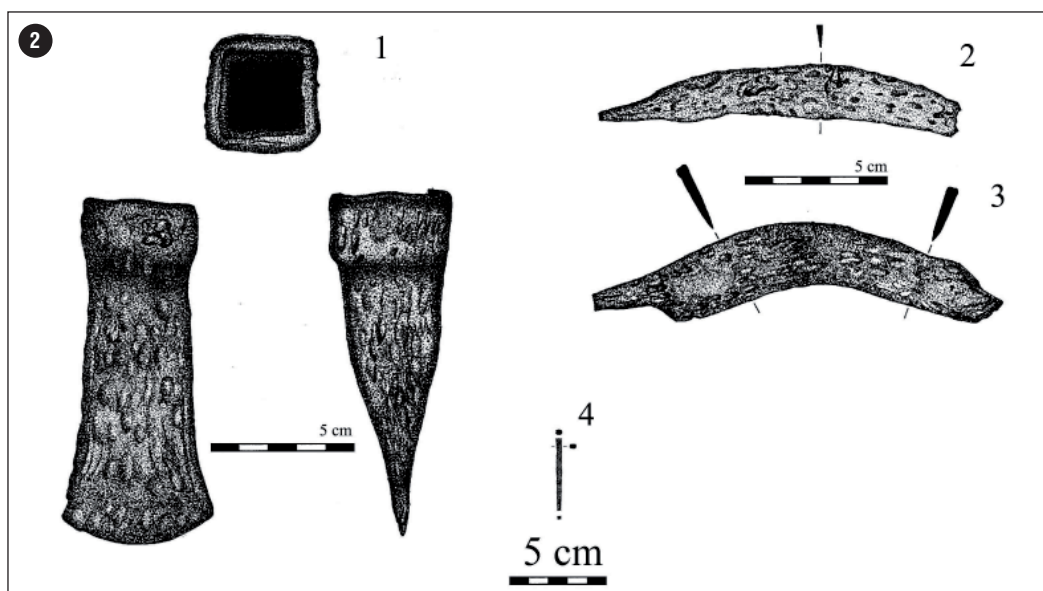
Z hradiska v Chotěbuzi-Podoboře pochází bronzový nůž,⁴² který lze přiřadit k typu Hadersdorf.⁴³ Jedná se o nástroj (obr. 3), jenž se vyskytoval na širším území střední Evropy, především v pozdní fázi „mladších“ popelnicevých polí (HB1/2–B3). Bronzový nůž, jak již bylo výše naznačeno, pochází také z lokality Okrouhlá u Staříče.⁴⁴ Jedná se o předmět cca 9 cm dlouhý s prohnutým hřbetem, který plynule přechází v rukojeť. Dle typologického členění nožů je představitelem typu Stillfried. Jde o předmět užívaný v širším středoevropském prostoru již od mladší doby bronzové, ovšem setkat se s ním můžeme také v halštatském období,⁴⁵ kam náleží i staříčský exemplář. Zbývající tři železné nože pocházejí z hradiska v Chotěbuzi-Podoboře. Zde byl ve vrstvě vzniklé na terase valu, tedy

Železná industrie z nálezů
v Chotěbuzi-Podoboře:

1 sekerka

2–3 nože

4 zlomek jehly

po skončení její funkčnosti, nalezen železný nůž s prohnutou čepelí a trnem (obr. 1:3). Další, méně výrazně prohnutý železný nůž (obr. 1:2), pochází ze sondy S 40 a byl vyzvednut z kulturní vrstvy z hloubky 55/60–70/75 cm. Fragment další čepel se nacházel ve stejné hloubce. Ondřej Tůma⁴⁶ nalezl k těmto nožům analogie na mnoha lokalitách.⁴⁷ Velmi podobné železné předměty analyzovali Pavel Fojtík s Martinem Golcem⁴⁸ na výšinné lokalitě v Podivicích – Na Valech na Prostějovsku. Oba zmiňovaní pak kladou tyto nálezy do stupně HC1a. Ondřej Tůma⁴⁹ jejich výskyt na hradisku v Chotěbuzi-Podoboře posouvá poněkud dále až do stupně HD s odkazem na fakt, že obdobný exemplář pochází také z mladohalštatského objektu v Lošticích.⁵⁰

Meče

Funkci mečů je nutno hledat především v rovině utilitární,⁵¹ ovšem v některých případech také v rovině symbolické.⁵² Samotné meče patří k honosným a velmi luxusním záležitostem již vzhledem k jejich velmi náročné výrobě spojené

s použitím většího množství bronzu a aplikované bohaté ryté výzdobě.⁵³ Každopádně meče představují velmi citlivé chronologické vodítko a je nasnadě, že prakticky každou formu můžeme velmi důkladně datovat.⁵⁴ Meč z Ostravy-Koblova byl nalezen při bagrování šterkopísku v řečišti Odry v hloubce 3–5 m již někdy před rokem 1972.⁵⁵ Jednalo se o zástupce skupiny bez nebo jen s chudou výzdobou (meč typu Koblov), které Jiří Říhovský⁵⁶ datuje do mladšího období popelnicových polí (stupeň HB1). Tento meč není jediným nálezem podobného charakteru. Nedaleko koblovského nálezu, o něco severněji, v lokalitě Kěpa (pow. Ratiboř), byl z Odry vyzdvížen jiný bronzový meč, datovaný do stejného období.⁵⁷ V případě tohoto nálezu se zcela určitě jedná o votivní dar spojený s kultem vody.⁵⁸

Náramky

Z regionu Pobeskydí pochází celkem šest předmětů, které je možno označit za náramky, ovšem dané artefakty mohly být používány také jako nápažníky či nánožníky.⁵⁹ Známi jsou dva

Bronzový nůž
z Chotěbuze-Podobory,
Muzeum Těšínska

*Železné náramky
z Chotěbuze-Podobory,
Muzeum Těšínska*

železní zástupci (Chotěbuz-Podobora) a čtyři bronzové (Vyšní Lhoty).

Mezi otevřené tyčinkovité kruhové šperky lze zařadit dvojici prostých nezdobených masivních náramků z Vyšních Lhot (obr. 1:1, 1:2). Oba předměty pocházejí pravděpodobně z jednoho hrobového celku.⁶⁰ Jednalo se o masivní bronzové tyčinky s výrazně přeloženými konci o rozměrech 8,1 cm a 7,7 cm a tloušťce 1,1 cm. Ve stejném hrobovém celku byla nalezena další dvojice tohoto druhu spirálovitého šperku. Do dnešních dnů se bohužel zachoval pouze jeden z těchto náramníků (obr. 1:3). V jeho případě se jedná o plochý, mírně vyklenutý bronzový pásek o třech spirálovitých závitěch. Dle Víta Dohnala⁶¹ se dochovala pouze část tohoto šperku, na jehož jednom konci je patrné výrazné zúžení. Nezdobené drátěné či tyčinkovité spirály s prostými konci nepředstavují dle Milana Salaše⁶² chronologicky ani chorologicky citlivé médium. Každopádně všechny tyto náramky jsou dle Víta Dohnala⁶³ na základě polských analogií typické pro stupně HC–HD.

Jehlice

Z Pobeskydí jsou v literatuře uváděny čtyři jehlice, z nichž tři jsou bronzové a jeden zlomek jehly mohl náležet železnému zástupci. Všechny artefakty pak pocházejí z hradiska v Chotěbuzi-Podobore.

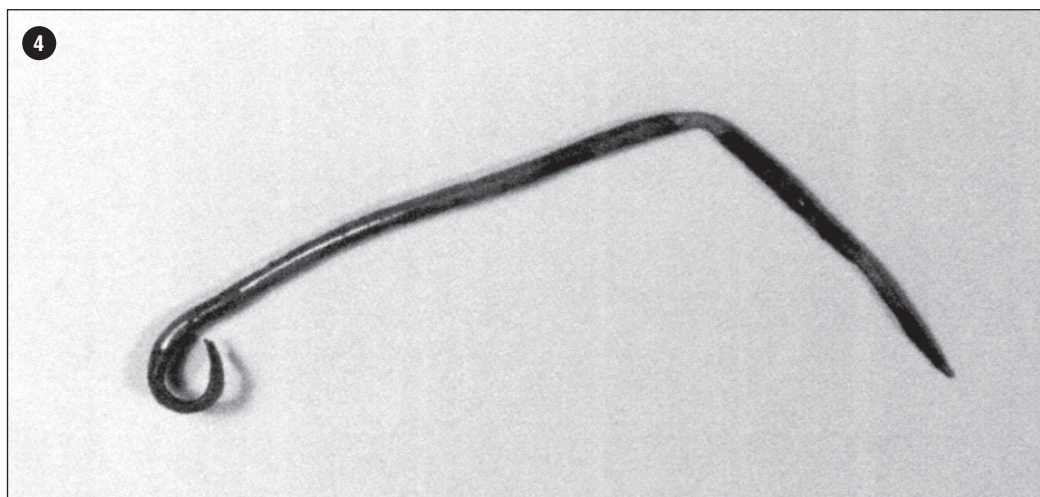
První bronzový nález náleží k typu jehlic s háčkovitou hlavicí (obr. 4), druhý⁶⁴ pak k obdobnému typu s hlavicí svinutou v očko (obr. 1:4). Milan Salaš⁶⁵ oběma těmto skupinám jehlic přiřkl minimální až nulovou vypovídající hodnotu, neboť se vyskytují v širším evropském prostoru od starší doby bronzové až po dobu halštatskou.

Jehlice typu Moravičany (obr. 1:5), jejíž zástupce rovněž pochází z výše zmiňované lokality, nejsou bohužel také příliš vhodným chronologickým vodítkem, neboť se jeho zástupci vyskytují od konce střední doby bronzové až do přelomu doby bronzové a halštatské.⁶⁶

V případě železného exempláře (obr. 2:4) není zcela jasné, zda zmiňovaný zlomek jehly nemůže pocházet i z jiného druhu předmětu. Každopádně je zajímavé, že se tento fragment našel při výzkumu hradiska pod tělesem valu, což by mohl být nejstarší doklad přítomnosti železné industrie v této lokalitě, neboť celá situace je datována do intervalu stupňů HB2-3–HC1a/b.⁶⁷

Srpy

Při výzkumu v roce 2001 v Okrouhlé u Staříče byl nalezen zlomek malého železného srpu.⁶⁸ Datace tohoto předmětu do souboru kovové industrie lužické kultury není jednoznačná, neboť se jedná o typ předmětu, který je v halštatském období velmi vzácný a jasně datovaných předmětů tohoto

*Bronzová jehlice
s háčkovitou hlavicí
z Chotěbuze-Podobory,
Muzeum Těšínska*

charakteru není ani v rámci Evropy příliš mnoho.⁶⁹ V našem případě pak musíme o platěnické dataci spíše pochybovat, nežli ji považovat za možnou.

Keramika

Pro typologii lužické keramiky pozdní doby bronzové a starší doby železné v oblasti Pobeskydí je jedním z nejzásadnějších soubor keramických nálezů z hradiska v Chotěbuzi-Podoboře. Důvodem je především více než 30letý systematický výzkum této významné lokality a stratigrafické situace, v nichž se keramické nálezy nacházejí, a jejich porovnání s keramikou jiných lokalit z bližšího okolí, jako je např. vrch Štandl u Frýdku-Místku⁷⁰ či sídliště v Klimkovicích a Olbramovicích.⁷¹ Velice zajímavé by bylo porovnání i s keramickým materiálem z Hradního vrchu v polském Těšíně, kde je keramika ze sledovaného období doložena, avšak nálezy okolnosti nejsou zcela jasné a navíc nebyla dosud komplexněji zpracována. Další analogie, které napomáhají k interpretaci a dataci keramických souborů z hradiska v Chotěbuzi-Podoboře i z širší oblasti Horního Slezska, pocházejí především z největšího prozkoumaného lužického pohřebiště v polské Kietrzy⁷² a dalších lokalit zvláště na Opavsku, jakými byly např. nekropole v Opavě-Kateřinkách, Holasovicích, Malých Hošticích, Slavkově, Úvalně či Vlašovičkách-Jarkovicích, ale i výšinná sídliště v Hradci nad Moravicí, hradisko na vrchu Šellenburku v katastru obce Úvalno a hradisko u Krnova-Kostelce.⁷³ Přestože osídlení na Opavsku je současné s osídlením na hradisku v Chotěbuzi-Podoboře pouze ve stupních HB2–HD1 (ojedinele i HD2–3), je podobnost mezi keramikou chotěbuzskou a keramikou hlubčické podskupiny, k níž patří i nálezy z Opavska, zvláště na sklonku pozdní doby bronzové a v počátcích starší doby železné, značná. Tudíž je pravděpodobné, že se právě z tohoto regionu přesouvá ve stupni HB2 přinejmenším část osídlení do oblasti Pobeskydí.

Kromě výše zmiňovaných lokalit jsou pro základní determinaci pozdně bronzové a halštatské keramiky důležité i lokality ze vzdálenějších oblastí Moravy, především rozsáhlé pohřebiště v Moravičanech,⁷⁴ ale i severovýchodních Čech.⁷⁵

Hrnce

Nejčastěji zastoupeným keramickým tvarem v průběhu celého období lužických popelnicových polí jsou na sídlištích hrnce a hrncovité nádoby. Jedná se většinou o výrobky ze středně hrubé až hrubé keramiky, vzácněji se vyskytující produkty z jemné hlíny, které bývají často velmi měkce vypálené. Nádoby jsou většinou středně až silnostěnné a jejich povrch je nejčastěji jednoduše

ohlazen, avšak vyskytují se i kusy bez povrchové úpravy, s hrubým hrudkovitým povrchem či vzácně slámované nebo prstované. Jako příměs v keramice převažuje v drtivé většině (na lokalitě v Chotěbuzi-Podoboře) těšinit, vzácněji se vyskytuje křemenný písek či kaménky, vápenec a drcená keramika. Naprosto ojedinele a patrně až v samém závěru platěnického osídlení se objevují fragmenty s příměsí tuhy. Barva hrnců se pohybuje většinou ve světlejších tónech okrové, oranžové, hnědé a šedohnědé, méně častá je tmavá keramika, většinou šedá, hnědá, šedočerná, hnědočerná a černá. Velikostně se hrnce dosti liší, neboť se vyskytují jak drobné nádoby, tak i velké kusy snadno zaměnitelné se zásobnicemi. Chronologicky lze konstatovat, že větší a výrazně velké kusy jsou častější pro platěnické období, zvláště pak pro jeho závěrečnou fázi (HD2–LTA).

Hrnce slezského a následně i platěnického období lužické kultury typologicky navazují na starší tradice lužické fáze, avšak dochází k určitým tvarovým inovacím. Mízí esovitá profilace s uchy vedenými z okraje na výduť a objevují se jednoduché vakovité hrnce s mírně zataženým okrajem opatřené drobnými protilehlými oušky pod okrajem a jednoduchými nebo dvojitými kulatými i podélně protáhlými plastickými výčnělky (obr. 5:11, 5:12), řidčeji se vyskytuje i plastická lišta prstovaná či přesekávaná. Kromě nich jsou velice často zastoupeny vejčité hrnce s hrdlem, případně s jeho náznakem, obdobně zdobené.

V platěnickém období dochází k výraznějšímu prosazení vakovitých hrnců většinou s výrazněji zataženým okrajem, ale stále se vyskytují i vejčité s hrdlem. Podstatná je však změna ve výzdobě, prosazují se především plastické lišty, většinou prstované nebo přesekávané, někdy je do lišty začleněn také plastický výčnělek (obr. 5:25–27). Kulaté plastické výčnělky a drobná ouška se postupně vytrácejí a nahrazují je zejména podélně protažené plastické výčnělky často i vícenásobně členěné.

Důležitou skupinu hrnců tvořily nezdobené hrnce obou tvarových typů, avšak ve zlomkovitém sídlištním materiálu lze jejich reálný počet pouze stěží odhadnout.

Obecně se dá říci, že přestože hrncovité nádoby procházely v průběhu pozdní doby bronzové a starší doby železné jistým typologickým vývojem, jedná se o keramický tvar poněkud chronologicky méně citlivý.

Amfory

Druhým nejčastěji nacházeným keramickým druhem nádob jsou amfory a amforovité nádoby. Amfory jsou oproti hrncům chronologicky daleko citlivější a jsou jedním ze základních vodítek pro relativní dataci archeologických situací.

Jedná se o tvary s kónickým hrdlem, baňatou výdutí a kónickým dnem. Rozhraní hrdla a výdutí bývá překlenuto dvěma protilehlými páskovými oušky, avšak mohou se vyskytnout i bezúche amfory.

Většinou byly vyrobeny z jemné až středně hrubé keramiky, vzácně se vyskytnou i amfory z hrubé keramiky, které lze ovšem spojovat opět spíše až s platěnickým obdobím a zvláště s jeho poslední fází. Nádoby mají nejčastěji středně silné stěny, ale hojně jsou zastoupeny i tenkostěnné a silnostěnné kusy. Barva keramiky se pohybuje v široké škále tónů od světle okrových přes oranžové, hnědé, šedé, šedo hnědé až po hnědočerné a černé. Barva je ovlivňována také povrchovou úpravou, neboť u amfor se velice často objevuje tuhování nebo černění povrchu, kromě této úpravy se hojně objevuje i hlazení a leštění.

Příměs v keramickém těstě tvoří na lokalitě v Chotěbuzi-Podoboře především těšinit, řidčeji křemenný písek, někdy v kombinaci se slídou, a ojedinelé i vápenec. Vyskytují se i výrobky s velice jemně drcenou příměsí nebo téměř bez ní, vyrobené z jemně plavené hlíny a velmi tvrdě vypálené.

Rozměrově jsou amfory nejčastější v mladších obdobích (HC2–LTA) středně velké i velké, které lze někdy jen těžko odlišit od amforovitých zásobnic. Méně časté jsou malé a miniaturní amfory (obr. 5:6, 5:9). Nejstarší amfory pocházející z hradiska v Chotěbuzi-Podoboře z víceméně uzavřených nálezových celků lze zařadit do stupně HB2–3. Jedná se o amfory většinou z jemnější až

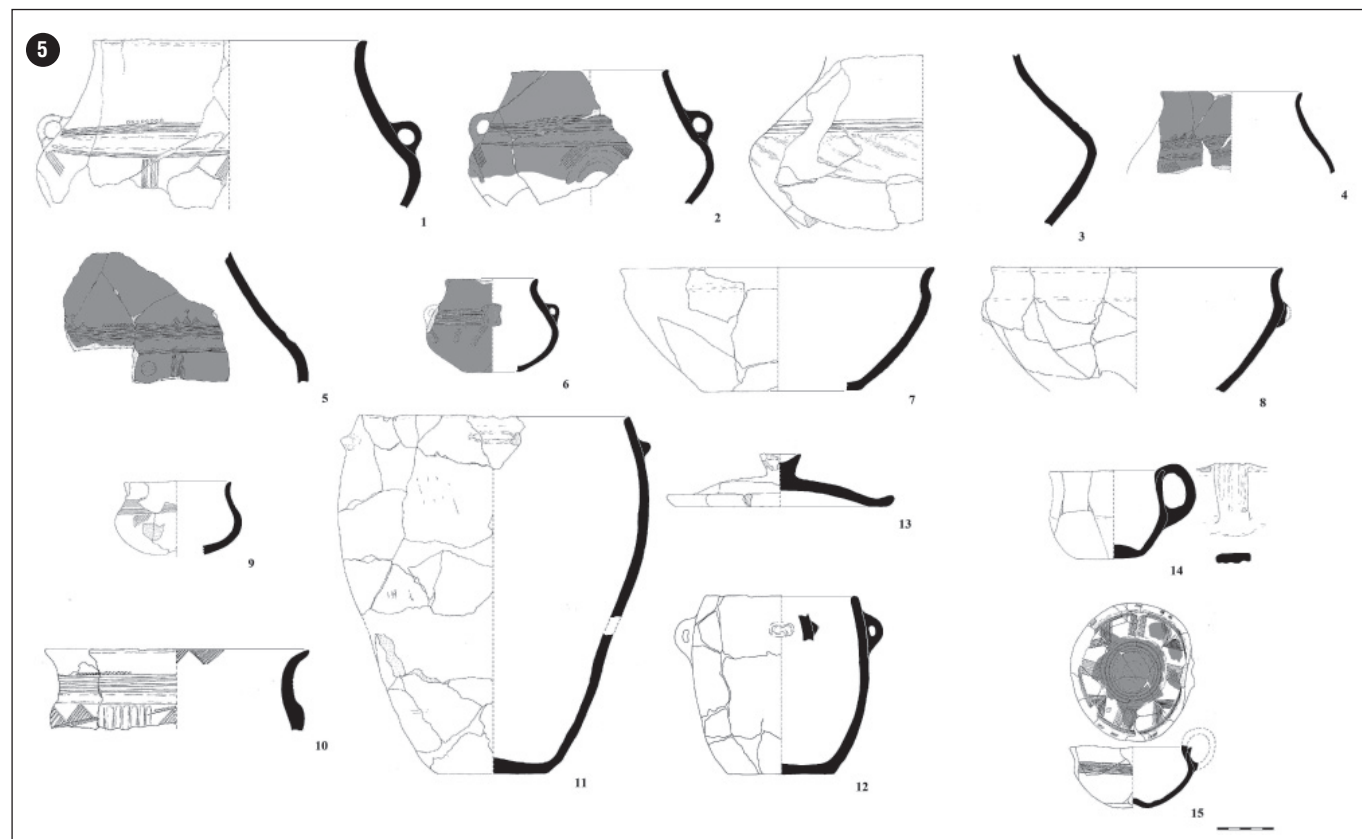
středně hrubé keramiky s kónickým hrdlem a zaobleným nebo pouze lehce vyhnutým okrajem, výraznou výdutí, často oddělenou od hrdla širokým žlábkem překlenutým dvěma protilehlými páskovými oušky a kónickým dnem. Povrch těchto nádob je většinou leštěný, často opatřený tuhováním.

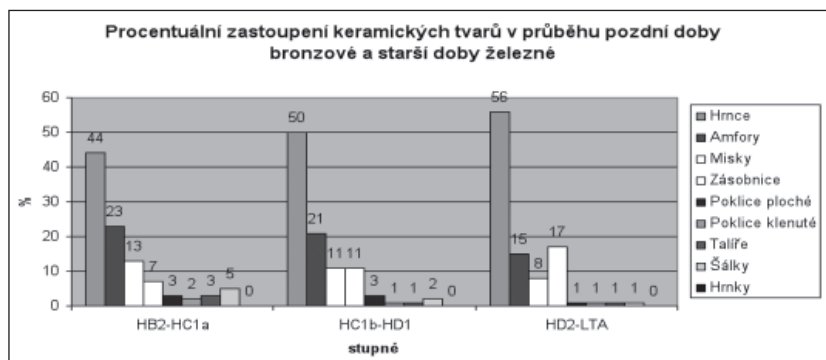
Výzdoba se koncentruje především ve spodní části hrdla a na výdutí. Nejčastěji jsou to vícenásobné ryté vodorovné linie kolem žlábků oddělujícího hrdlo od výdutí, od nichž jsou vyvedeny svazky svislých a šikmých linií přes výduť (obr. 5:1). U nejstarší keramiky se vyskytují i podkovovité žlábků na výdutí a na vodorovné linie ve spodní části hrdla nasedají šrafované trojúhelníčky, někdy s drobnými důlky nebo šípkami na vrcholku (obr. 5:2, 5:3, 5:5). V jiných případech jsou rýhy doplněny kratšími řadami důlků nebo záseků, vedených i podél svislých rýh. Poměrně často se v tomto období objevuje šikmé nebo svislé kanelování (tordování) nádob, někdy v kombinaci s výše zmíněnou rytou a žlábkovanou výzdobou (obr. 5:4, 5:10).

V období klasické platěnické fáze ve stupních HC2–HD1 dochází ke změnám jak ve tvaru nádob, tak i ve výzdobě, přestože patrně vedle nových motivů přežívá alespoň na určité části keramického zboží starý výzdobný styl. Amfory jsou vyráběny z hrubšího materiálu, častěji se vyskytují silnostěnné kusy. Povrch bývá upravován především hlazením, černěním, často se vyskytuje i tuhování (obr. 5:16, 5:18). Mizí ostrá profilace slezských nádob, amfory jsou vyšší, štíhlejší a vyskytují

*Keramika
slezské fáze lužických
popelnicových polí z nálezů
v Chotěbuzi-Podoboře:*

- 1–6 fragmenty amfor
- 7–8 misky
- 9 amforovitá nádoba
- 10 nádoba s vnitřní
výzdobou
- 11–12 hrnce
- 13 zvoncovitě vyklenutá
poklice
- 14 hrnek
- 15 šálek

se výrazně vně vyhnuté okraje (obr. 5:17, 5:19). Ve výzdobě zpočátku převažuje rytí obdobných motivů jako v předchozím období, postupně však dochází ke zjednodušování výzdoby, která je provedena hrubými rýhami a výraznými hlubokými žlábkami (obr. 5:21, 5:22). Dalším novým prvkem, který se na amforách vyskytuje, jsou plastické výčnělky především v dolních částech nádob, kde jsou aplikovány výrazné podélné až jazykovité výčnělky či úchyty (obr. 5:23, 5:24). Na výdutích se vyskytují nahoru směřující kulaté hroty výčnělky (obr. 5:20). Na sklonku slezské a v počátcích platěnické fáze se objevují motivy sluníčka.

V pozdně halštatské době ve stupních HD2–LTA dochází k celkovému úbytku hmotné kultury, což se projevilo i na produkci amfor, kde převládají hrubé, většinou nezdobené kusy. Nejčastější je výzdoba plastickými výčnělky, vzácněji se vyskytuje jednoduché zdobení žlábků, ojediněle i rytím.

Mísy

Častým tvarem zastoupeným v nálezových situacích jsou mísy a misky. Také tento druh keramiky procházel v průběhu pozdní doby bronzové a starší doby železné určitým vývojem. Většinou se jedná o nádoby vyrobené z jemné, středně hrubé, ale i hrubé keramiky, jejíž zastoupení vzrůstá s příchodem platěnické fáze a zvláště pak v jejím pozdním období. Povrch bývá upraven většinou hlazením, často jsou misky tuhovány nebo leštěny a černěny z vnitřní strany, ale i zcela nebo částečně z vnější strany, vzácněji se vyskytují mísy s hrubým povrchem nebo bez povrchové úpravy. Jako příměs byl (na hradisku v Chotěbuzi-Podoboře) ve většině případů přidán do keramiky těšinit, řidčeji se vyskytl křemenný písek, slída, drcená keramika nebo vápenec.

Rozpoznáno bylo několik typů misek, jejichž zastoupení se v průběhu vývoje měnilo. Nejvýraznější a nejhojnější jsou misky se zataženým okrajem (obr. 5:28–31) a misky s ostře esovitou profilací (obr. 5:7, 5:8). Kromě těchto jsou nacházeny i polokulovité misky s kolmým okrajem, kónické misky s kolmo vytaženým, někdy zesíleným okrajem a kónické misky s různě

profilovaným okrajem, např. prstováním, tordováním, nebo vytažením různých výčnělků.

Jako rozhodující se jeví především zastoupení esovitých misek a mís se zataženým okrajem. Ve starších obdobích (stupně HB2–HC1) převládá především esovitá profilace misek, na nichž se vyskytují nejčastěji kulaté nebo podélné plastické výčnělky (obr. 5:8), i když i misky se zataženým okrajem se v tomto období vyskytují. Ojedinělé jsou i hrubší dvojkónické mísy se zataženým okrajem opatřené na výduti prstovanou plastickou lištou. Je pravděpodobné, že se jedná o druh nádoby, který se patrně vyvinul z dvojkónických nádob (okřínů) klasické lužické kultury. Kromě těchto tvarů se vyskytují i jemné polokulovité a kónické misky s kolmým okrajem.

S příchodem platěnické fáze, ve stupních HC2–HD1, se začínají častěji objevovat mísy se zataženým okrajem opatřené polokulovitými plastickými výčnělky na výduti nebo na okraji (obr. 5:30). Tento typ misek pak zcela převládl v hrubším provedení v pozdně halštatském období, HD2–3 (obr. 5:28, 5:31). Ojedinělý je výskyt malování na vnitřní straně misek, např. černě malované šrafované trojúhelníky (obr. 5:36, 5:37). Tento druh výzdoby lze patrně spojit s klasickou platěnickou fází ve stupních HC1b–D1. Vzácně, i pro halštatské období, se vyskytují typické talířovité mísy s vně vyhnutými okraji.

Zásobnicovité tvary

Zásobnicovité tvary opět patří k základnímu sortimentu keramického vybavení jak pozdní doby bronzové, tak i následující starší doby železné. Jedná se o velké silnostěnné nádoby vyrobené především ze středněhrubé a hrubé keramiky s příměsí těšinitu. Vzhledem k torzovitosti nálezů lze jejich reálný počet pouze odhadovat, nicméně lze rozlišit dva základní typy zásobnic: hrncovité a amforovité. Hrncovité zásobnice, pokud nebyly vyrobeny z výrazně silnostěnné keramiky, lze od běžných hrnců ve střepovém materiálu odlišit jen poměrně těžce, avšak je nutno s nimi počítat. Tyto jednoduché, většinou patrně vejčité tvary s naznačeným hrdlem, byly pravděpodobně nejčastěji bez výzdoby a jejich největší zastoupení přichází až s nástupem pozdně halštatského období (HD2–LTA).

Amforovité zásobnice se ovšem vyskytují již od pozdně bronzového období a přežívají až do závěru platěnického osídlení. Jejich tvarový vývoj víceméně koresponduje s typologickým vývojem běžných amfor od ostřejší profilace s kolmým okrajem až ke klasicky halštatským tvarům s výrazně vně vyhnutým okrajem. Tento typ zásobnic byl také na rozdíl od hrncovitých tvarů častěji zdoben a opatřen i náročnější povrchovou úpravou, např. tuhováním nebo černěním.

Výzdoba byla většinou obdobná jako na amforách, avšak motivy a provedení bývaly jednodušší, časté byly vodorovné, svislé a šikmé linie, šrafované trojúhelníky a obloučky provedené hrubým rytím nebo zvláště v období klasické platěnické fáze výrazným žlábkováním. Na spodní části výduti se vyskytují výrazné, někdy až lalokovité podélné plastické výčnělky sloužící patrně k manipulaci s rozměrnými nádobami (obr. 5:24).

Poklice a talíře

K dalším hojně zastoupeným druhům keramického zboží řadíme poklice a ploché kotoučovitě talíře. Poklice se opět vyskytují v celém námi sledovaném období. Zhotoveny byly většinou ze středně hrubého až hrubého keramického materiálu, nejčastěji s příměsí těšinitu a hlazenou spodní, méně častěji i svrchní stranou. Rozeznáváme dva typy poklic, ploché a zvoncovitě vyklenuté. Rovněž úchyty se vyskytuje několik typů, jsou to především plné cívkovité knoflíky, duté knoflíky často s otvorem pro odvod páry uprostřed nebo jednoduché otvory pro upevnění úchyty z organických materiálů.

Zastoupení typů poklic se opět v průběhu vývoje slezské a platěnické fáze měnilo. Zatímco ve slezské fázi převládaly zvoncovitě prohnuté poklice, s příchodem platěnické fáze se prosazují ploché. Oba typy poklic bývají velice zřídka zdobeny mělkými žlábků nebo důlky. Unikátní je miniaturní zvoncovitá poklice se svazky rýh vedlejších od středu do kříže.

Patrně až halštatskou záležitostí jsou ploché kotoučovitě talíře z obdobného materiálu jako poklice, bývají ovšem z vrchní strany zdobeny. Nejčastější je zdobení prstovými důlky, někdy formovanými do solárního symbolu, vyskytuje se i žlábkování po obvodu nebo mřížky. U talířů se objevuje i zdobení okrajů ať již prstováním nebo přesekáváním. Výskyt solárního symbolu na plochých talířích může do jisté míry svědčit i o změně kultovních představ s nástupem halštatu, kdy by se měl začít prosazovat kult nebeských těles.

Šálky

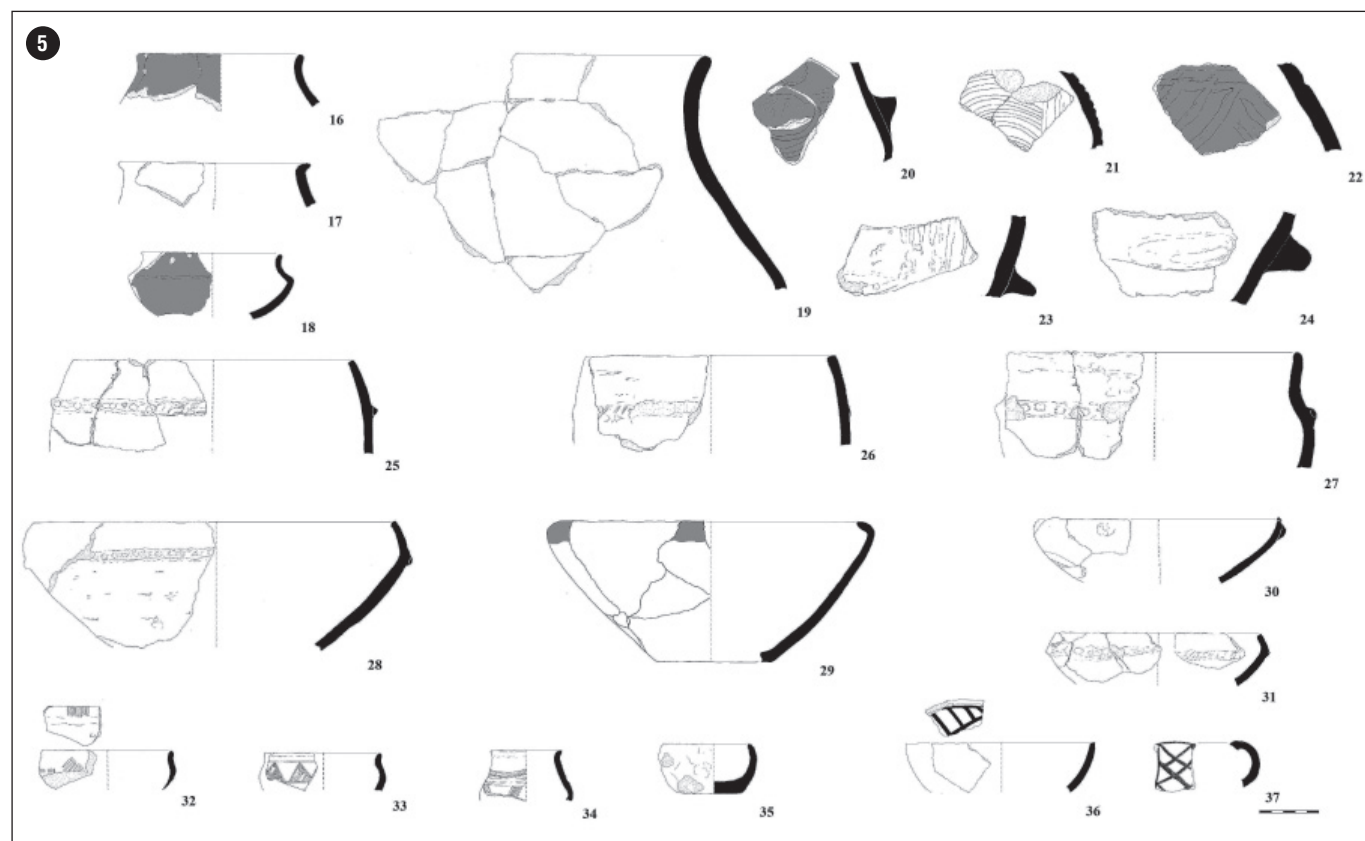
Specifickým druhem keramiky jsou nálezy jemných, bohatě zdobených šálek, které měly patrně napodobovat bohatě zdobené bronzové předlohy (např. šálky typu Jenišovice-Kirkendrup nalezené v jednom z pokladů v lokalitě Kotouč u Štramberka).⁷⁶ Jedná se patrně o reprezentativní předměty, jež nesloužily k běžnému užívání.

Šálky byly většinou vyráběny z jemně plavené tmavě šedočerné až černé keramiky, vzácněji se vyskytují i světlé okrové šálky. Ve většině případů byl povrch leštěn a tuhován, řidčeji alespoň černěn. Příměsí byl patrně velice jemně drcený těšinit, vyráběly se však i bez ní.

Také u tohoto typu předmětů shledáváme několik morfologických typů. Nejtypičtější jsou mírně esovitě profilované nižší široké šálky s bohatou vnitřní i vnější výzdobou opatřené páskovým uchem vytaženým nad okraj (obr. 5:15, 5:32, 5:33).

*Keramika platěnické fáze
lužických popelnicových polí
z nálezů v Chotěbuzi-
-Podoboře:*

*16–24 fragmenty amfor
a amforovitých nádob
25–27 hrnce
28–31 mísy
32–33 šálky
34–35 miniaturní nádobky
36–37 fragmenty keramiky
zdobené malováním*

Méně časté jsou vyšší lehce esovité nebo polokulovité šálky s rovným okrajem.

Škála výzdobných motivů je velice široká, od jednoduchých obvodových rýh až po složité motivy skládající se z obvodových, kolmých a šikmých rýh, obloučků, kružnic, šrafovaných trojúhelníků, motivu klasu, záseků, důlků a dalších (obr. 5:15).

Pro chronologii je opět zásadní především zastoupení šálků v nálezových situacích. Vrcholným obdobím výroby se jeví závěr slezského období (HB3–HC1a). Přestože se i v začátcích platěnické fáze vyskytují poměrně hojně, dochází postupně ke zjednodušování jejich výzdoby. V závěru platěnického období se vyskytují již poměrně řídce, pouze s jednoduchou výzdobou nebo zcela bez ní (obr. 5:32, 5:33).

Hrnky

Ojedinelé se vyskytují v keramickém materiálu hrnky. Jedná se o poměrně jednoduché keramické výrobky ostřejší, mírně esovité profilace většinou ze středně hrubé nebo jemné keramiky s povrchem hlazeným, případně jinak upravovaným, např. tuhováním nebo černěním. Z okraje je vedeno jedno páskové ucho, někdy prožlabené, na výduť (obr. 5:14). Vzhledem k ojedinělému výskytu hrnků nelze v oblasti Pobeskydí spolehlivě pozorovat typologický vývoj, nicméně se zdá, že jejich výskyt je častější na konci pozdní doby bronzové.

Další keramické výrobky

Mezi další keramické tvary lze zařadit především miniaturní nádoby, které můžeme rozdělit do dvou základních skupin. Miniaturní amfory, jež jsou tvarově i výzdobou podobné běžným

amforám, se vyskytují na sklonku slezského období i v platěnické fázi (obr. 5:14). Do druhé skupiny patří ostatní miniaturní nádoby, které mohou být kulovité, z hrubší keramiky (obr. 5:35), válcovité, lehce zatažené a další. Tyto jsou spojeny zejména s čistě platěnickým prostředím.

Kromě nádobek se z keramické produkce objevují nejčastěji přesleny v široké škále tvarů, od jednoduchých kotoučovitých, prohnutých, diskovitých, kulovitých až po složitěji profilované se zdobeným okrajem.

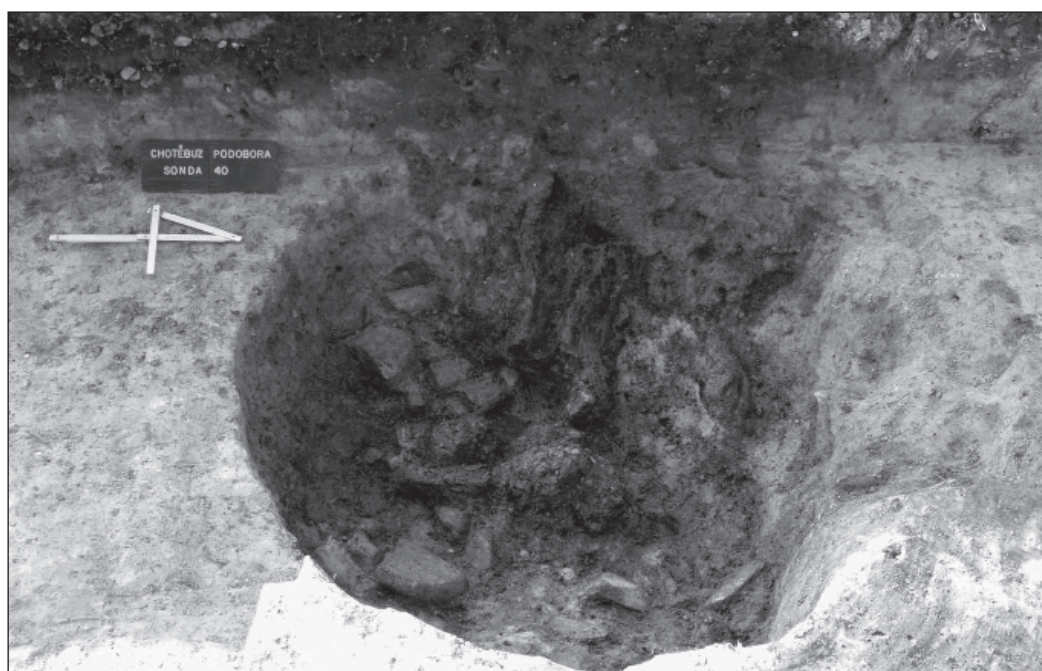
Mezi další doklady textilní výroby patří keramická závaží tkalcovských stavů. V Chotěbuzi-Podoboře byly nalezeny dva typy závaží. Drobnější válcovitá s vodorovným otvorem a povrchem částečně upraveným tuhováním a masivní jehlancovitá závaží z hrubé keramiky, měkce vypálená, nalezená v objektu, jenž lze spojovat již se slezskou fází osídlení. Z dalších keramických produktů to jsou především fragmenty tyglíků (odlévacích lžiček), z nichž se nejčastěji nachází jejich vaničkovité ústí, často velice silně přepálené.⁷⁷

Keramika – závěrečný exkurs

Jak tedy shrnout vývoj hmotné kultury v Pobeskydí v období pozdní doby bronzové a starší doby železné? Jak již bylo zmíněno výše, v keramice lze vyčlenit především podle stratigrafických situací a analogií na hradisku v Chotěbuzi-Podoboře tři základní období:⁷⁸ 1. pozdně bronzová keramika slezské fáze (HB2–HC1a), 2. klasicky halštatská keramika platěnické fáze (HC1b–HD1), 3. pozdně halštatská keramika (HD2–LTA).

Období slezské fáze je na hradisku v Chotěbuzi-Podoboře spojeno s počátky osídlení, které přichází patrně z oblasti tzv. hlubčické skupiny na Opavsku.

*Chotěbuz-Podobora,
částečně vybraný objekt (pec)
s obsahem keramiky pozdní
doby bronzové, r. 2004,
foto Ondřej Tůma*

V průběhu stupňů HB2–3 dochází k osídlení nejsevernějších partií akropole oddělených příkopem a palisádou. V období HB3–HC1a se osídlení rozšiřuje i jižněji a dochází k jeho kulminaci a vymezení jednoduchým plotem.

Zřejmě někdy na sklonku stupně HC1a nebo na počátku HC1b dochází na hradisku k vojenským aktivitám a patrně i v širším regionu a slezské osídlení buď zcela zaniká, nebo se dostává do výrazného útlumu.

K novému oživení osídlení dochází nejspíše s příchodem platěnické fáze, která byla silně ovlivněna jižními oblastmi, především horákovskou kulturou. Objevují se charakteristické tvary amfor, jejichž výzdoba je zpočátku ještě rytá, později výrazně žlábkovaná.⁷⁹

Fauna v okolí lokality Chotěbuz-Podobora v období pozdního bronzu a starší doby železné

Studovaná fauna z Chotěbuz-Podobora datovaná do období halštatu pocházela z výzkumných let 1991–2003. Ve starších vrstvách dominují kosti tura domácího a ovce / kozy domácí, následuje prase, pes domácí a kuň domácí. Divoce žijící zvěř byla v menšině. V mladších vrstvách je výrazněji zastoupena lovná zvěř.

Podle skladby fauny lze konstatovat, že lidé z Chotěbuz-Podobora ve starší fázi (období subboreálu) preferovali pastevecký způsob života (převaha ovcí a koz či tura) vzhledem k celkově aridnímu klimatu a v mladší fázi (období subatlantiku) se zaměřovali více na lov, pravděpodobně v důsledku vlhčího podnebí a ochlazení klimatu. V roce 800 př. n. l. je v celé Evropě zaznamenána výrazná změna klimatu (přechod subboreálu/subatlantiku) označovaná v literatuře jako „halštatská katastrofa“.⁸⁰ V tomto období zanikají klasické bronzové kultury (pozdní doba bronzová) a nastupuje doba železná.⁸¹ Podle pylových analýz dochází k přerušování pěstování teplomilných druhů obilí a přechodu k méně náročným druhům.⁸²

Podobné skladby zvěře se u zemědělských populací objevují už od počátku neolitu vždy v období změn klimatu (moravská malovaná – 6800 př. n. l. dochází k výrazné změně klimatu – deště v Evropě a aridizace Sahary),⁸³ v období zvoncovitých pohárů či bádenské kultury⁸⁴ a v neposlední řadě na počátku halštatu.

Klima se dá rovněž rekonstruovat na základě poměru izotopu uhlíku a dusíku v daném organismu. Tato analýza byla použita u zubu člověka nalezeného v zánikovém horizontu datovaného na 938 ± 42 BC. Na základě těchto poměrů můžeme konstatovat, že jedinec žil v suché stepní krajině. Zjištění by odpovídalo klimatu v subboreálu, poněvadž je známo, že panovalo suché a teplé klima.⁸⁵

Radiokarbonové datování

Číslo	¹⁴ C datum (BP)	kalibrované datum (BC)	materiál
Poz-24 157	2780 ± 35	938 ± 42	kost
Poz-24 872	2435 ± 30	478 ± 64	kost
GrA-39 757	2460 ± 30	553 ± 42	kost
GrA-40 014	2630 ± 30	804 ± 11	kost
Poz-25 456	2455 ± 35	522 ± 36	kost

Z halštatského kontextu v lokalitě Chotěbuz-Podobora bylo získáno pět radiokarbonových dat – viz tabulka. Získaná data z akcelérátoru byla zkalibrována pomocí programu Calib Rev 6.0.1. (Calib Radiocarbon Program)⁸⁶ pomocí kalibračního setu INT CAL09⁸⁷ při 1 sigma.

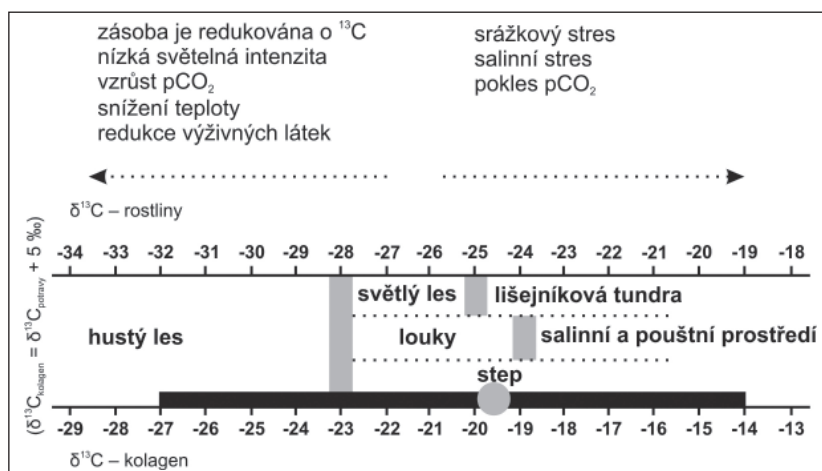
Data jsou v rozptylu od 10. do 5. století př. n. l. Ukazují, že osídlení na Chotěbuzi spadá do přelomového období subboreálu/subatlantiku (1400–700 př. n. l. / 700 př. n. l.–700 n. l.), kdy dochází ke změně klimatických podmínek ze suchých a aridních v subboreálu až po vlhké v subatlantiku.⁸⁸ Tomu nasvědčují i izotopová data ze zubu člověka datovaného na 938 ± 42 BC, která ukazují, že žil v suché stepní krajině.⁸⁹ Ze stejného horizontu pochází i pozůstatky převážně koz a ovcí, které nasvědčují pastevectví a suššímu klimatu. Naopak kosti z mladších datovaných vrstev vykazují nápadnější podíl lovné zvěře, což značí změnu klimatu směrem k větším srážkám.

Závěr

Oblast Pobeskydí představuje z archeologického hlediska velmi zajímavý fenomén. Toto horské a nepřístupné pásmo, jež pro svůj drsný charakter stálo vždy stranou zájmu, je na počátku pozdní doby bronzové (HB) náhle systematicky osídlováno nově příchozími lidmi. Ten na základě podobnosti hmotné náplně můžeme ztotožnit se skupinami, které obývaly oblast hlubčické podskupiny (viz výše). Pohnutky, jež vedly ke kolonizaci, jsme si již ozřejmili. Připomeneme, že se v daném

Radiokarbonová data nekalibrovaná (BP – before present – před současností) a kalibrovaná (BC – before Christ – před Kristem) z halštatského kontextu z lokality Chotěbuz-Podobora

Rozsah hodnot δ 13C kolagenu v současných arktických, mírných a stepních prostředích s možnými příčinami uhlíkových izotopových změn u rostlin a býložravců. Šedý Bod ukazuje na životní prostředí muže z Chotěbuz-Podobora, ve kterém žil posledních deset let života (v rozmezí 7.–10. roku se kostní hmota remodeluje); překresleno podle Bocherens, H.: Preservation of Isotopic Signals (13C, 15N) in Pleistocene Mammals. In: Biogeochemical Approaches to Paleodietary Analyses. New York 2000

období setkáváme v širším středoevropském prostoru s výrazně aridním klimatem a s ním spojeným nástupem pastevectví. Lze předpokládat, že v určitých oblastech došlo k vyčerpání hospodářského potenciálu a část obyvatel (přebytek) byla nucena hledat nové plochy k osídlení. Jako vhodná se pak jevila právě horská a podhorská pásma s velkým potenciálem pro pastvu koz a ovčí. Tento proces ovšem nebyl spontánní. Na základě nálezů ostatků sociálně výše postaveného jedince z hradiska v Chotěbuzi-Podobor⁹⁰ můžeme vnést hypotézu o osobách, které daný kolonizační podnik řídily.⁹¹

Neklidné časy zlomu doby bronzové a nástupu doby železné (starší období HC1) v Pobeskydí signalizuje naopak dobytí hradiska v Chotěbuzi-Podobor. Od stupně HC1b pak sledujeme opětovný nárůst sídlištních aktivit nejen na hradisku samotném, ale prakticky v celé oblasti Pobeskydí.⁹² Osídlení v regionu přetrvává až do závěru stupně HD3, kdy je opětovně hradisko v Chotěbuzi dobyto.⁹³ Jako prozatím neopodstatněné musíme v regionu Pobeskydí považovat možné dlouhodobé přežívání lidu lužické kultury i v období latěnu a jeho možný vztah k púchovské kultuře.⁹⁴

Settlement of the Pobeskydí Region at the End of the Bronze Age and the Beginning of the Iron Age

Pobeskydí is a specific region with not very opportune conditions for settlement and which rather had the function of a communication corridor. Settlement became more stable only in the late Bronze Age, i.e. in about 950 BC. Its biggest boom can be dated back to between 750 and 450 BC. The people of the Lusatian culture survived in the region till the turn of the Hallstatt D/La Tène A stages. 22 metal objects are known from research, of which 13 are made of bronze and 9 of iron. The most common objects are bracelets, hatchets, knives and needles. For the chronology of ceramic production of the Lusatian culture, a set of findings made by long-time research at the fortified site in Chotěbuz-Podobora is important. Also, an analysis of skeletal residues of animals comes from the same location, showing more significant representation of domestic animals (aurochs, sheep/goat, pig, dog, horse). Evidence of settlement of the region dates as late as to the turn of the Hallstatt D/La Tène A stages; however, the survival of the Lusatian culture in the La Tène era seems unjustified, as does its relationship to the Púchov culture.

POZNÁMKY

- Janák, Vratislav – Kouřil, Pavel: Archeologie Pobeskydí (K nové polské práci o Těšínsku). Archeologické rozhledy, 53, 2001, s. 373; Chorazy, Bogusław – Chorazy, Bożena: Rola Beskidu zachodniego w kontaktach północy z południem w młodszej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza, s. 443–444 (v tisku). Pojem Pobeskydí je v tomto článku chápán nikoliv jako geografický či horský pojem, ale jako archeologická oblast. Tedy hranice Pobeskydí v našem pojetí buď hranici geografického pojmu Pobeskydí překračují, či některá území z něj vylučují (viz níže). Jedná se tedy o čistě archeologický pojem.
- Opravič, Emanuel: Vegetační poměry Znojemska v době halštatské. Časopis Moravského muzea, 46, 1961, s. 81–100; Chorazy, B. – Chorazy, B.: Rola Beskidu zachodniego, s. 453–455.
- Bouzek, Jan: Pravěk českých zemí v evropském kontextu. Praha 2005, s. 127–129.
- Nývlťová Fišáková, Miriam: Nález lidských pozůstatků z hradiska v Chotěbuzi-Podobor. Těšínsko, 51, 2008, č. 2, s. 2.
- Dle keramického materiálu, objeveného jak na hradisku Chotěbuz-Podobora, na sídlišťích v Olbramovicích, Klimkovicích či v Ostravě-Koblově, lze konstatovat, že se jedná o území geneticky svázané s hlubčickou (pod)skupinou. Doposud zde nebyl objeven žádný keramický tvar příbuzný skupině hornoslezsko-malopolské. Lze se tedy domnívat, že k osídlení Pobeskydí došlo v období největšího rozkvětu hlubčické skupiny (slezská fáze) patrně „kolonizační vlnou“ z této oblasti.
- Jedná se o území vázané na Hlubčickou pahorkatinu, na našem území pak oblast Opavska, Krnovska a západní části Hlučínska. Ta v závěru slezské fáze (965/950–750/723 př. n. l.) zažívá období svého vrcholu, kdy lze předpokládat také určitý přetlak obyvatel a s tím spojenou snahu o obsazení nových území vhodných k zakládání sídlišť.
- Lokalita Sviadnov – vrch Štandl, Staříč – Okrouhlice.
- Lokalita Klimkovic, Olbramice, Ostrava-Třebovice.
- Lokalita Ostrava-Koblov.
- Janák, V. – Kouřil, P.: Archeologie Pobeskydí, s. 376; Chorazy, B. – Chorazy, B.: Rola Beskidu zachodniego, s. 451–452. Z osídlení vázanému k archeologickému Pobeskydí musíme vyloučit území kolem lokalit jako je Starý Jičín, Bernartice nad Odrou, Kopřivnice, Štramberk, Hukvaldy a Příbor. Tyto lokality Vratislav Janák a Pavel Kouřil či Bogusław Chorazy a Bożena Chorazy ještě řadí k osídlení archeologického Pobeskydí, ovšem jejich smíšený charakter hmotné kultury a především nástup osídlení na tomto území spojený již s lužickou fází (B. Chorazy a B. Chorazy uvádí v BD dvě lokality, a to Štramberk a Valašské Meziříčí) je spíše začleňuje do moravské větve. Osídlení tohoto území je tedy jednoznačně starší a nesouvisí s kolonizací Pobeskydí započatou teprve ve stupni HB. Zmiňované osídlení má velmi silné vazby na „moravskou“ větev lužické kultury. Srov. Chorazy, B. – Chorazy, B.: Rola Beskidu zachodniego, s. 471.
- Janák, Vratislav – Chorazy, Bogusław – Břizová, Zuzana – Grepl, Emanuel: Zpráva o průběhu a výsledcích projektu „Průzkum pravěkých výšinných sídlišť v Pobeskydí mezi Bečvou (Česká republika) a Białou (Polská republika) – Badania pradziejowych osiedli wyżynnych na Pobeskidziu między Beczwą (Republika Czeska) a Białą (Rzeczpospolita Polska)“, v tisku.
- Vyšní Lhoty, Komorní Lhotka.
- Zde je třeba upozornit na celkovou situaci v jižních oblastech, nejpozději od počátku stupně HD (srov. Nekvasil, Jindra: K otázce lužické kultury na Severní Moravě, Archeologické rozhledy, 16, 1964, s. 258) sledujeme postupný nápor horákovské kultury směrem na sever Moravskou bránou /dle též: Pronikání horákovské kultury do oblasti lužických popelnicových polí. In: Tichý, R. (ed.): Sborník Československé společnosti archeologické při ČSAV, sv. 2 (K problémům prehistorie na Moravě a v sousedních oblastech). Brno 1962, s. 162/.
- V tomto období se v Chotěbuzi-Podobor setkáváme s prvními železnými předměty. Tento trend souvisí s nově přichozími skupinami lidu z oblasti horákovské kultury vedenými jedinci, kteří znali postupy při zpracování železa (srov. Fojtík, Pavel – Golec, Martin: Časné halštatské hradisko „Na Valech“ u Podivic, okr. Vyškov a jeho přínos k poznání stupně Ha C1 na Moravě. Pravěk – Nová řada, 16, 2006, s. 57).
- Juchelka, Jiří: Závěr vývoje lužické kultury na Opavsku. Přehled výzkumů, 49, 2008, s. 118.
- Tůma, Ondřej: Výzkum halštatského hradíště Chotěbuz-Podobora v letech 1991 a 2004. Magisterská diplomová práce PPF SU Opava. Opava 2008.
- Juchelka, J.: Závěr vývoje lužické kultury, s. 116–121.
- Janák, V. – Kouřil, P.: Archeologie Pobeskydí, s. 376.
- Juchelka, J.: Frýdek-Místek (okr. Frýdek-Místek). Supermarket Kaufland. KLPP. Sídlisťní nález. Záchraný archeologický výzkum. Přehled výzkumů, 45, 2004, s. 156–157; též: Záchraný archeologický výzkum ve Frýdku-Místku. Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2003–2004 / Archeologické výzkumy v Horním Slezsku a na jeho pomezí v letech 2003–2004, 2006, s. 234.
- Dohnal, Vít: Opevněná sídlisť z doby popelnicových polí na Moravě. Studie muzea Kroměřížska '88, 1988, s. 34–35; Tůma, O.: Výzkum halštatského hradíště, zde odkazy na další literaturu.
- Juchelka, J.: Souhrn lokalit s nálezy bronzových předmětů kultury lidu lužických popelnicových polí v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 55, 2006, s. 197; Karger, Viktor: Předhistorické badání ve Slezsku a výstava před- a prvohistorických starožitností v Zem. muzeu slezském, Věstník Slezského zemského muzea v Opavě, 1, 1922, s. 18–19.
- Hlas, Jindřich – Krasnookutská, Tereza: Záchraný archeologický výzkumy v trase budoucí dálnice D47 v roce 2004. Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2005, 2005, s. 90–107; též: Sídlisť platěnické kultury na katastru obce Klimkovic, okres Nový Jičín. Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2003–2004 / Archeologické výzkumy v Horním Slezsku a na jeho pomezí v letech 2003–2004, 2006, s. 115–118; Juchelka, J.: Závěr vývoje lužické kultury, s. 116.

- 23 Janák, V.: Nordmähren während der Späthallstattzeit (Bisherige Erkenntnisse). *Pravěk – Nová řada*, 5, 1996, s. 260; Janák, V. – Kouřil, P.: Archeologie Pobeskydí, s. 376; Kouřil, P.: Pravěké a raně středověké osídlení Těšínska. In: Borák, M. – Gawrecki, D. (edd.): *Nástin dějin Těšínska*. Ostrava – Praha 1992, s. 12.
- 24 Hlas, J. – Krasnokutská, T.: Záchrané archeologické výzkumy, s. 90–107; tíž: *Sídlíště platěnické kultury*, s. 119–122.
- 25 Janák, V.: Landek before arrival of Slaves. In: Okřínek, P. (ed.): *Landek – witness of the Past*. Ostrava 1996, s. 43–45; Janák, V. – Kouřil, P.: Archeologie Pobeskydí, s. 376; Jisl, Lumír: Hlučínsko v pravěku. *Český lid*, 5, 1950, s. 2; Kouřil, P.: Slovanské osídlení českého Slezska. Brno – Český Těšín 1994, s. 36; Kouřil, Pavel – Prix, Dalibor – Wihoda, Martin: *Hrady českého Slezska*. Brno – Opava 2000, s. 246.
- 26 Juchelka, J.: Souhrn lokalit, s. 198; Pavelčík, Jiří: Meč liptovského typu z Koblova (okr. Opava). *Přehled výzkumů 1971, 1972*, s. 59; tíž: Meč liptovského typu z Koblova (okr. Opava). *Archeologické rozhledy*, 27, 1975, s. 385–386; Říhovský, Jiří: Die bronzezeitlichen Vollgriffschwerter in Mähren. *Pravěk – Supplementum*, 7, 2000, s. 146–148.
- 27 Juchelka, J.: Souhrn lokalit, s. 196.
- 28 Tamtéž, s. 197; Říhovský, Jiří: Die Äxte, Beil, Meissel und Hämmer in Mähren. *Prähistorische Bronzefunde, Abteilung IX, Band 17*. Stuttgart 1992, s. 211.
- 29 Janák, V.: Osídlení vrchu „Štandl“ u Frýdku-Místku v posledním tisíciletí před změnou letopočtu. *Časopis Slezského zemského muzea, série B*, 44, 1995, s. 100–101; Kouřil, P.: Pravěké opevnění na kopci s názvem Okrouhlí, kat. Frýdek-Místek – „Staříč“ (okr. Frýdek-Místek). *Přehledy výzkumů 1982, 1984*, s. 30. Na základě velmi atypického materiálu nelze zcela vyloučit, že vrch mohl být osídlen pouze púchovskou kulturou; Stabrava, Pavel: Staříč (okr. Frýdek-Místek). „Okrouhlí“. Latén (LT-D1). *Ozrazené výšinné sídlíště. Předstihový výzkum. Přehled výzkumů*, 43, 2002, s. 227–228.
- 30 Kouřil, P.: Pravěké opevnění na kopci s názvem Okrouhlí, s. 30; Boris, Milan: O počátcích města Frýdku-Místku. *Pobeskydí*, 2, 1981, s. 14.
- 31 Janák, V.: Osídlení vrchu „Štandl“, s. 97–106.
- 32 Dohnal, V.: Die Lausitzer Urnenfelderkultur in Ostmähren. Praha 1974, s. 89, tab. 20; tíž: Kultura lužických popelnicových polí na východní Moravě. Brno 1977, s. 79.
- 33 Juchelka, J.: Doklady náboženství a kultu lužické kultury v archeologických nálezech z českého Slezska. *Vlastivědné listy*, 33, 2007, č. 1, s. 3.
- 34 Říhovský, J.: Die Äxte, s. 213.
- 35 Blajer, Wojciech: Skarby przedmiotów metalowych z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza na ziemiach Polskich. Kraków 2001, s. 87–88.
- 36 Gedl, Marek: Kultura lużycka na Górnym Śląsku. Wrocław – Warszawa – Kraków 1962, s. 75–76; Blajer, W.: Skarby, s. 87.
- 37 Gedl, M.: Cmentarzysko halsztackie w Kietrzy pow. Głubczyce. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973.
- 38 Gedl, M.: Kultura lużycka, s. 75; Blajer, W.: Skarby, s. 87, mapa 16.
- 39 Gedl, M.: Die Hallstatteinflüsse auf den polnischen Gebieten in der Früheisenzeit. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 969. *Prace Archeologiczne* 48. Warszawa 1991.
- 40 Tůma, O.: Výzkum halštatského hradíště, s. 94.
- 41 Stabrava, P.: Staříč, s. 228.
- 42 Tamtéž, s. 95.
- 43 Říhovský, J.: Die Messer in Mähren und dem Ostalpengebiet. *Prähistorische Bronzefunde. Abteilung VII, Band 1*. München 1972, s. 62.
- 44 Za možnost publikovat tento předmět děkujeme Mgr. Pavlu Stabravovi.
- 45 Říhovský, J.: Die Messer, s. 58.
- 46 Tůma, O.: Výzkum halštatského hradíště, s. 94–95.
- 47 V Kietrzy, Moravičanech, Dobřenicích, Kuněticích, Nové Vsi u Bakova, Opatovicích nad Labem, Pardubicích-Hůrce, Předměřicích nad Labem, Rosicích nad Labem a Svijanech.
- 48 Fojtík, P. – Golec, M.: Počátek platěnické kultury na základě nálezů z Prostějovska. In: Salaš, M. – Šabatová, K. (edd.): *Doba popelnicových polí a doba halštatská. Příspěvky z IX. konference*, Bučovice 3.–6. 10. 2006. Brno 2007, s. 77–78; tíž: Časné halštatské hradisko „Na Valech“, s. 52–54.
- 49 Tůma, O.: Výzkum halštatského hradíště, s. 93–94.
- 50 Nekvasil, J.: Mladohalštatská sídlíště na Mohelnicku. *Památky archeologické*, 44, 1973, č. 1, s. 76.
- 51 Blajer, W.: Skarby, s. 122.
- 52 Born, Hermann – Hansen, Svend: Antike Herstellungstechniken: Ungewöhnliche Klingensreparaturen an einem spätbronzezeitlichen Vollgriffschwert. *Acta Praehistorica et Archaeologica*, 23, 1991, s. 147–157; Kristiansen, Kristian: Krieger und Hóuptlinge in der Bronzezeit Dáemarks. Ein Beitrag zur Geschichte des bronzezeitlichen Schwerts. *Jahrbuch des Rómisch-Germanischen Zentralmuseums*, 31, 1984, s. 187–208.
- 53 Blajer, W.: Skarby, s. 122.
- 54 Tamtéž.
- 55 Pavelčík, Jiří: Meč liptovského typu z Koblova, s. 59; tíž: Meč liptovského typu z Koblova (okr. Opava), s. 385–386; Říhovský, J.: Die bronzezeitlichen Vollgriffschwerter, s. 146–148.
- 56 Tamtéž, s. 148.
- 57 Blajer, W.: Skarby, s. 127, mapa 39.
- 58 Juchelka, J.: Doklady, s. 3.
- 59 Salaš, Milan: Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku. Brno 2005, s. 77.
- 60 Dohnal, V.: Kultura, s. 79.
- 61 Tamtéž.
- 62 Salaš, M.: Bronzové depoty, s. 98.
- 63 Dohnal, V.: Kultura, s. 79.
- 64 Nalezený v halštatském objektu č. 143.
- 65 Salaš, M.: Bronzové depoty, s. 109.
- 66 Tamtéž, s. 108.
- 67 Tůma, O.: Výzkum halštatského hradíště, s. 98–99.
- 68 Stabrava, P.: Staříč, s. 228.
- 69 Fojtík, P. – Golec, M.: Časné halštatské hradisko „Na Valech“, s. 55.
- 70 Janák, V.: Osídlení vrchu „Štandl“, s. 101–102.
- 71 Hlas, J. – Krasnokutská, T.: Záchrané archeologické výzkumy, s. 91, 95–97.
- 72 Gedl, M.: Cmentarzysko halsztackie w Kietrzy; tíž: Cmentarzysko ze schyłku epoki brązu w Kietrzy I. Wrocław 1982; II. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1987.
- 73 Juchelka, J.: Závěr vývoje lužické kultury.
- 74 Nekvasil, J.: Pohřebiště lužické kultury v Moravičanech. *Fontes Archeologiae Moraviae XIV*. Brno 1982.
- 75 Vokolek, Vit: Východočeská halštatská pohřebiště. Pardubice 1999.
- 76 Knies, Jan: Pravěké nálezy ve Štamberku. Štamberk 1929.
- 77 Výše uvedené znaky charakteristické pro jednotlivé druhy keramických výrobků v jednotlivých obdobích byly vypořazovány (s přihlédnutím k analogiím) na hradisku v Chotěbuzi-Podobore, proto nemusí být nutně nalézány na veškeré keramice jiných lokalit regionu.
- 78 Výše uvedené hypotézy o vývoji osídlení a opevnění pocházejí především ze zpracování archeologických výzkumů v letech 1991 a 2004 v diplomové práci Ondřeje Tůmy: *Výzkum halštatského hradíště Chotěbuz-Podobora*, s přihlédnutím k dalším výzkumným sezonám. Vzhledem k pouze částečnému zpracování archeologických nálezů z této lokality může dojít v budoucnu ke změnám zde uváděné koncepce.
- 79 Pro poměrné zastoupení druhů nádob byl použit keramický materiál z archeologických výzkumů na hradisku v Chotěbuzi-Podobore v letech 1978 (sonda S 2), 1991, 2004 (sondy S 39, S 40) a 2005 (sonda S 44).
- 80 Stuiver, Minze – Becker, Bernd: High Precision decadal Calibration of Radiocarbon Time Scale, AD 1950–6000 BC. *Radiocarbon*, 35, 1993, s. 35–66.
- 81 Zolitschka, Bernd a kol.: Humans and Climatic impact on the Environment as Derived from Colluvial, Fluvial and Lacustrine Archives – Examples from the Bronze Age to the Migration Period, Germany. *Quaternary Science Review*, 22, 2003, s. 81–100.
- 82 Behringer, Wolfgang: Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování. Litomyšl 2010, s. 83–89.
- 83 Kuča, Martin – Vokáč, Milan – Nývltová Fišáková, Miriam: Sídlíště kultury s moravskou malovanou keramikou u Šebkovic a jeho přínos k absolutnímu datování mladého neolitu na Českomoravské vrchovině. *Acta Mus. Moraviae, Sci. Soc.*, 94, 2009, č. 1, s. 65–88.
- 84 Pavelčík, J.: K otázkám hospodářské a sociální úrovně populací bádenské kultury. Opava 1991, s. 49–68.
- 85 Ložek, Vojen: Zrcadlo minulosti. Česká a Slovenská krajina v kvartéru. Praha 2007, s. 72–80.
- 86 Stuiver, M. – Becker, B.: High Precision decadal Calibration, s. 35–66.
- 87 Reimer, Paula J. a kol.: Intcal09 and Marine09 Radiocarbon Age Calibration Curve, 0–50,000 Years cal BP. *Radiocarbon*, 51, 2009, č. 4, s. 1111–1150.
- 88 Ložek, V.: Zrcadlo minulosti, s. 72–80.
- 89 Nývltová Fišáková, M.: Nález lidských pozůstatků, s. 1–4.
- 90 Na základě analýzy Miriam Nývtové Fišákové (Nález lidských pozůstatků, s. 2) se jednalo o jedince, který se živil výhradně masitou stravou, sladkovodními a mořskými rybami a v menší míře obilím. Lze tedy jednoznačně potvrdit, že se nejednalo o osobu nižšího sociálního statusu, ale spíše o příslušníka privilegované vrstvy.
- 91 Mohlo se jednat o jakousi pravěkou obdobu středověkých kolonizátorů, pravděpodobně s velmi obdobným privilegovaným postavením. Daný jedinec totiž s jistotou nebyl místního původu (viz tamtéž, s. 3), předpokládá se, že se mohl narodit v oblasti Jesenicka (hlubčické podskupiny?), deset let žil v oblasti Pobaltí a nakonec se vrátil zpět, aby kolonizoval Pobeskydí, kde posléze násilně zahynul.
- 92 Můžeme předpokládat také druhou vlnu kolonizace, která již primárně nevycházela z oblasti hlubčické podskupiny, jež v tomto období zažívala dobu výrazného úpadku (srov. Juchelka, J.: Závěr vývoje, s. 116–118), ale spíše z jihu, tedy z oblasti obsazené horákovskou kulturou. V tomto období předpokládáme i vznik neopevněných, strategicky dobře situovaných sídlíšť na exponovaných výšinných lokalitách – Štandl u Frýdku-Místku, Staříč – „Okrouhlí“, možná i Ostrava-Koblov – vrch Landek.
- 93 Otázka zániku pozdně lužické kultury v oblasti Pobeskydí je doposud obestřena mnoha neznámými. Časté spojování s nájezdy kočovných Skytů nebylo doposud prokazatelně potvrzeno. Nicméně podle nálezů keramiky můžeme konstatovat, že halštatské osídlení hradiska v Chotěbuzi-Podobore zaniká někdy ve stupni HD3 s případným možným přežíváním do počátků stupně LTA, jak dokládají i tuhové střepy, které zde byly nalezeny. Podle spáleništních vrstviček nacházených na halštatských souvrstvích je patrné, že také závěr tohoto horizontu osídlení byl násilný.
- 94 Janák, V. – Kouřil, P.: Archeologie Pobeskydí, s. 376–377.

„... *Di, jest tam co bráti...*“

Příklad rabování obyvatel v Místku během pruského vpádu v roce 1741

Lenka Vašutová

Poddanské město Místek, které náleželo k hukvaldskému panství, rovněž nezůstalo ušetřeno válečného dění během slezských válek. Vojenský konflikt, jenž vypukl v roce 1740 mezi Marií Terezií a Fridrichem Velikým, zanechal stopy i v každodenním životě místeckých obyvatel. Osudovým byl pro Místek především rok 1741. Na hranicích se Slezskem se usadily pruské oddíly, a to i v samotném městě Frýdku. Blízkost nepřítele dala podnět ke zformování zemské obrany na moravské straně, kterou tvořili především Valaši. Tyto oddíly napadly pruské vojáky, avšak akce skončila neúspěchem a moravské jednotky se rozprchly. Následkem nepovedeného tažení Moravanů za slezskou hranici byla odvěta pruských jednotek. Pruským oddílům z Frýdku přispěchali na pomoc vojáci z okolních měst – Těšína, Skočova, Bohumína a Fryštátu – a společně vtrhli 18. února 1741 do Místku.¹ Jejich třídní řádění se neobešlo bez škod na majetku i na životech, město zpustošili a na náměstí založili požár, při kterém bylo poškozeno 14 měšťanských domů a o život přišlo 18 místeckých obyvatel. Řádění „pruského lva“ zaznamenal pisatel *Knihy poctivého cechu súkenického*: „[...] obyvateli zdejší od zuřivého lva oblúpeni a obnaženi jsou, kterýžto lev hojnost vozův rozličným bohatstvím nakladených odvezl, když od pátku večer až do rána nedělního město plundroval

a lúpež na vozy kladel, okna, pece, jiné hospodárné a domácí věci potřískal a poščípal, co sám vzíti nemínil. Lidu slezskému a závodnímu rabovati a odnášeti dovolil. Když tehdy ten lev město to oblúpil, v neděli ranním časem lúpeže odvezl a sebu několik obyvatel zajal, které svým časem prvší svobodě navrátil. Odcházejíce s lúpeží město v rynku zapálil, takže čtyřnásť domů ohněm spráchnělo. Osumnásť osob mužských porúbaných a postřihaných zanechal [...]“.²

Vpád nepřátel do Místku, opuštěné domy, zmatek a požár přivedl některé jedince na myšlenku vlastního obohacení se na úkor ostatních. Dokladem toho je trestní spis o krádeži u Jana Bajera.³ Jan Bajer, místecký obyvatel a obchodník, vlastnil v Místku měšťanský dům.⁴ Z obavy o svůj majetek si ve sklepě společně se stolařem Antonínem Žiarovským vybudoval skrýš, „začnuli večerním časem a ostatak na ráno dozdili“.⁵ V úkrytu uschovali všechna svá lněná plátna a šaty, mimo jiné také modrý kožíšek, bílou kamizolku, žluté střevíce, červenou letnici, bílý živůtek a sukně. Existence jejich úschovny však nezůstala utajena mezi místními obyvateli. A tak, když přišel Jan Bajer po odchodu Prusů ke své skrýši, našel ji otevřenou a prázdnou. Škoda na ukradených věcech Jana Bajera činila 63 rýnských zlatých, Antonínu Žiarovskému zcizili především oblečení, které bylo oceněno v celkové

Pohled na městečko Místek ze severovýchodu od frýdeckého zámku, první polovina 18. století, archiv Muzea Těšínska

výši 65 rýnských zlatých a 30 krejcarů.⁶ Z krádeže byl obžalován místecký měšťan František Kaša, majitel šenkovního domu a soused Jana Bajera.⁷ Ten se ovšem na podzim 1741 odvolal k hukvaldské vrchnosti a žádal o přešetření celého případu. Své odvolání zdůvodnil tím, že je nevinný, přiznal chybné jednání svého syna, za které ale přece nemůže, a dovolával se toho, že se krádeže účastnilo daleko více lidí, jež by měli být také potrestáni. Na základě listu datovaného 14. listopadu 1741 v Kroměříži musela místecká městská rada přistoupit k obnovení vyšetřování.

Dne 22. listopadu 1741 opravdu začali představitelé městského soudu s výsledky jednotlivých zúčastněných, nejprve s již výše zmíněným Františkem Kašou, měšťanem místeckým ve věku okolo 50 let a otcem sedmi dětí, a o den později s jeho synem Václavem.⁸ Z protokolů vyplývá, že „v neděli, jak hořelo“, sedmnáctiletý syn Františka Kaše Václav společně s „bývalým budařem Franze Kaše“ Janem Vaškem vynesli ze skříše Jana Bajera několik kusů plátna (dle svědectví Václava se jednalo o šest kusů syrového a 13 kusů bílého plátna). Svou kořist donesli na zahradu Františka Kaše. Odtud ji pak odvezli k řece, kde ji schovali ve vrbovém porostu. František Kaša se ve své výpovědi bránil, že o plánování tohoto činu nevěděl, navíc měl starost o svůj majetek a „své věci vychraňoval“. Syn se mu později přiznal, odkud plátno vzali, otec jej pokáral a přikázal jim vše vrátit, až se situace ve městě uklidní. Nakolik však výpovědi obviněného můžeme důvěřovat, je otázka. Zvláště když přihlédneme k výsledku druhého pachatele Jana Vaška, nádeníka ve věku okolo 40 let, který se staral se svou ženou o čtyři děti. Ten bez okolků vypověděl, že měl v plánu plátno prodat. Jejich čin však nezůstal utajen a poté, co za nimi přišel okradený Jan Bajer společně s jedním konšelem, se mladý Kaša i Vašek přiznali. Václav Kaša strávil za svůj čin 15 dnů ve vězení. Jan Vašek byl rovněž uvězněn, ale o délce jeho pobytu v arestu nás již prameny neinformují.

K výsledku před městský soud byla pozvána i manželka Jana Vaška Marina. Tato asi 30letá žena žijící se svým manželem v hoferství, v době výsledku těhotná, musela pro zajištění obživy celé rodiny vykonávat nádenickou práci. I ona se zúčastnila rabování v Bajerově skříši: „když jsem viděla, že různí lidé z toho domu všeliké věci nosili, tak jsem já taky tam šla“.⁹ Odnesla si dohromady osm kusů pláten a nějaké oblečení. Ve své výpovědi, podobně jako její manžel, přiznala, že měli v plánu vše prodat. Podle Václava Kaše to byla právě Vašková, která jej pobídla k rabování „a řekla mě ty slova, di, jest tam co brát“. Ovšem manžel Vaškové Jan vypověděl, že jeho ponoukl naopak mladý Václav Kaša: „mne tyto slova mluvil, budeš jimi [plátny] čím živobyti.“

Jeho zarmoutku zatáhnutá gest, obvolávala, a stropila zem slyšama Ohýwateluv zdesgšich. Šcebe ldyž roku 1741 lid tento výpravený neo patný, sobě nerozvažil, že negenom we Fridku Brandýbursk se vyná chazý, ale po Gletu whognosti rošťafný gest, apředce na Popelce na negatli troštku nepřitele z Věstka do Frýdku uderil, malo nebo nie z wýtežil, a nepřatela nasebe rozdražnil, kterýsto dostanúce pomoc ze Skocowa, Čessina, Frýstati, a Bohumina, rozmocněný wšyle dwůch tišcůw: dne 18 Februarý na Věstku uderil po polednů. Lid tento výpravený, whubě udatný: spatrice nepřatela; patama se proti nemu postawil, tak že těsna byla cesta mezý stodolý lidu tonru přestraššenemu. Varemni ochrana, a opatýrnost lidka, ldyž Bůch pro nepravosti Věsta neochrani, toto potwýrziuge Zalmita Vaně: Šcebudelit Van ostrigati Věsta, na darmo bdi, ldyž ostrigati geho. w Zalmitu. Ponewadž nebylo opatýrnosti Boží, opatýrnost op a týrnost walaše na darmo býla, nebo gať písmo Gt mluwi: Nenit, muidrosti, nenit opatýrnosti proti Vanu. Bohu Proverbionu Cap: 26. Potwercem zdam toho, Micheal Prorok takto mluwi: Hlal Paně Městu wola: a spaseni bude bogicým se gmena Paně w Cap: 6ty. Ponewadž w tom Věstě nebylo baze Boží, nebylo take spaseni a wý swobozeni z paziruw toho pulnočniho lwa, ale stalo se gať stogi w třeti Anize Mogiřowu řeč Boží. Powstauwim twař siwu proti wam, apadnete před nepřateli wassimi w Cap: 26. tak nam písmo zname na že Bůch postawil twař siwu hncwimů proti Městuhonru. a proč? sam Bůch darwa toho přičinu u Jeremiasse Proro: Uči mi si zle před očima mýma w Cap: 18ti. a proto Bůch gaťsto Mšitel zlych, sobě Město to trestati ustanowil, a myšleni swe u Prokala Na huma znamenal takto: Přitornými wěcmi tebe trapati budu, a polo žim tebe na příklad w Cap: 3ti. a tak na příklad giným Městam to to Město Bůch trestal pro nepravosti takowe, gať znamenal Ez drass w 2ty Anize takto: gedli saú, a nasýceni síu, a roztičneli, a roz boguili se w rostfšich, alyle popúdili saú tebe lhyerou, a odesli od tebe, a dawýrbi takon twiug za řbet siwu w Cap: 9ty. ta gest při čina že Ohýwatelwe zdesgšli prawidlem zákona žiwot siwu neři

Dalšími vyslýchányi svědky byli manželé Spivákovi, podruzi u Jana Bajera. Vavřinec Spivák, nádeník ve věku okolo 40 let a otec čtyř dětí, měl pomáhat Bajerovi při zhotovování skříše. Proto jej soud také podezřívá z toho, že skříš otevřel. Vavřinec měl ale alibi, v době činu pomáhal vynášet obilí z „horního mlýna“ na louku, kde jej posléze i hlídal. Jeho žena Marina Spiváková, přadlena koudele, vzala ze skříše rovněž tři kusy plátna. Ty ovšem později odevzdala jakési Fábince, která je měla uschovat do „altáře, aby neshořelo“ a pak odevzdat Bajerovi.

Posledním vyslýcháným byl nádeník Fabián Bajtek původem ze Sviadnova. Když Prusové vpadli do Místku, utekl ještě v noci do Bahna. Vrátil se až onu neděli, když v městě hořelo, aby z domu zachránil své věci. I on si odnesl jedno

Záznam místeckého děkana a faráře Františka Josefa Čejky (1708–1785) o vpádu pruských jednotek do Frýdku a Místku v roce 1741, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

Veduta Místku a Frýdku
(v pozadí vlevo)
v „*Knize poctivého cechu*
soukenického“, r. 1746,
Státní okresní archiv
Frýdek-Místek

z Bajerových plátén. Svůj čin ale při výpovědi zlehčoval „[...] Já jsem tam nic nevzal, ani se netýkal, než mne ponuknul syn Franze Kaše a hodil mne kus syrového plátka, abych je sobě vzal, které jsem také vzal a do Bahna zanesel [...]“. „Auřadové rychtářský“ ale u něj později plátno našli a vzali.

Vyšetřování trvalo až do února 1742. Jak ale nové vyšetřování přesně skončilo, to už se z pramenů nedovíme. Ještě v dubnu 1743 si František Kaša opět stěžoval u hukvaldské vrchnosti, že „*kterak strany s Beyerem mějící rozepři, již auřadu burmistrovskému autraty zaplatil*“, přesto po něm místecký písař ještě požadoval 10 rýnských zlatých. A žádal o vysvětlení, proč by měl zmíněnou částku platit.

Trestní spis o krádeži věcí u místeckého měšťana Jana Bajera je především sondou do života a myšlení tehdejších lidí. Požár a vojenský vpád nepřátelského vojska poskytly mj. příležitost ke krádeži a k vybrání skryše jednoho místeckého

obyvatele. K výsledku se dostali lidé z okolí okradeného Bajera, jeho soused se synem, podruh jeho souseda a podruh okradeného. Jednalo se vesměs o lidi z nižších sociálních vrstev, kteří se živili nádenickou prací a jen stěží zabezpečovali obživu pro své rodiny. Otevřená skryš jim naskytla možnost přivýdělku a zajištění „*životy*“. Ze spisu se nedovídáme, kdo úkryt otevřel, ani jestli byli potrestáni všichni účastníci. Můžeme si ale všimnout, nakolik bylo ceněno oblečení, které se kromě plátka nacházelo v zazděné úschovně. Zajímavé je rovněž jednání Františka Kaši, který se několikrát odvolával k hukvaldské vrchnosti. Zastání před městským soudem a městskými úředníky nehledal jenom kvůli svému obvinění a uvěznění, ale také kvůli platbě 10 zlatých písaři. Tento trestní spis podává svědectví o tom, že ve městě Místku nerabovali pouze Prusové a „*lid slezský a závodní*“, ale i místní obyvatelé dokázali využít nepozornosti a zmatku a pokusili se obohatit.

„... Di, jest tam co brátí...“ [“... Go, there are Things to Take...”]

Example of Looting by the Population of Místek During the Prussian Invasion in 1741

During the Silesian wars, military troops also entered by force the city of Místek in February 1741. During the ravages by Prussian soldiery there were cases of looting, even by the Místek population itself. An example of robbery in the hiding place of a salesman and the owner of the bar house Jan Bajer indicates the attempts by vassals to enrich themselves even at a time of public unrest. Looking at everyday life reveals not only attempts to protect one's own property, but also the motives of robbers, their social original and background.

POZNÁMKY

- 1 Více Al Saheb, Jan: K průběhu 1. slezské války (1740–1742) na těšínsko-moravském pomezí. Těšínsko, 49, 2006, č. 1, s. 11–19; týž: Mocenskopolitický konflikt o Slezsko v letech 1740–1742 a jeho průběh na Těšínsku. In: Jež, R. – Pindur, D. (edd.): Těšínsko v proměnách staletí. Český Těšín 2010, s. 107–118.
- 2 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Frýdek-Místek, fond Cech soukenický Místek, inv. č. 5 (*Knih poctivého cechu sukenického*).
- 3 Spis je uložen v SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv města Místek, inv. č. 327, č. k. 1. O krádeži se zmínil krátce i František Linhart v *Knize o Místku*. Místo jména Bajer však uvedl příjmení Bajgar. Viz Linhart, František: *Knih o Místku*. Místek 1929, s. 53, 112.
- 4 Jan Bajer disponoval zřejmě značným majetkem, což dokládá i smlouva ze 6. února 1747 uzavřená mezi Bajerem a jeho nastávající manželkou Klárou Marií, dcerou Johana Leopolda Ohslera. Kromě měšťanského domu je v této smlouvě zmíněno i 1 000 rýnských zlatých, které si ženich vymínil pro svou vlastní potřebu. SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv města Místek, inv. č. 81.
- 5 Tamtéž, inv. č. 327, č. k. 1.
- 6 Pro porovnání cen nám může posloužit následný příklad prodeje nemovitosti. V roce 1744 prodal například Ignác Zagan svou chalupu v Místku za 110 rýnských zlatých. Tamtéž, inv. č. 58, sign. 2279.
- 7 František Kaša zakoupil šenkovní dům v září 1733 za sumu 800 rýnských zlatých. Tento dům se nacházel mezi nemovitostmi „*Beyerovskou*“ a domem Matyáše Čejky. Tamtéž, inv. č. 57.
- 8 František se narodil 19. září 1692 manželům Jakubovi a Pavlině Kašovým. V době výsledku dosáhl 49 let. Zemský archiv v Opavě, fond Sbírka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 1576, sign. M I 2. Václav se narodil 23. září 1725 jakožto třetí dítě Františka a Mariny Kašových. Tamtéž, inv. č. 1693, sign. M I 3.
- 9 SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv města Místek, inv. č. 327, č. k. 1. Následující výpovědi pochází z téhož pramene.

Sociální zabezpečení třineckých hutníků v letech 1840–1948

Stanisław Zahradnik

Sociální zabezpečení (důchodové a zdravotní) bylo důležitou složkou materiálního postavení novodobého dělnictva. V Rakousku-Uhersku v hutnictví železa a uhelných dolech tuto úlohu po celé 19. století výhradně a později ve většině případů plnily bratrské pokladny založené z iniciativy podnikatelů u jednotlivých hutních a důlních závodů, resp. společností. Tato studie si klade za úkol podat stručný přehled působení instituce bratrských pokladen po dobu její existence na Těšínsku se zvláštním zaměřením na Třinecké železářny.

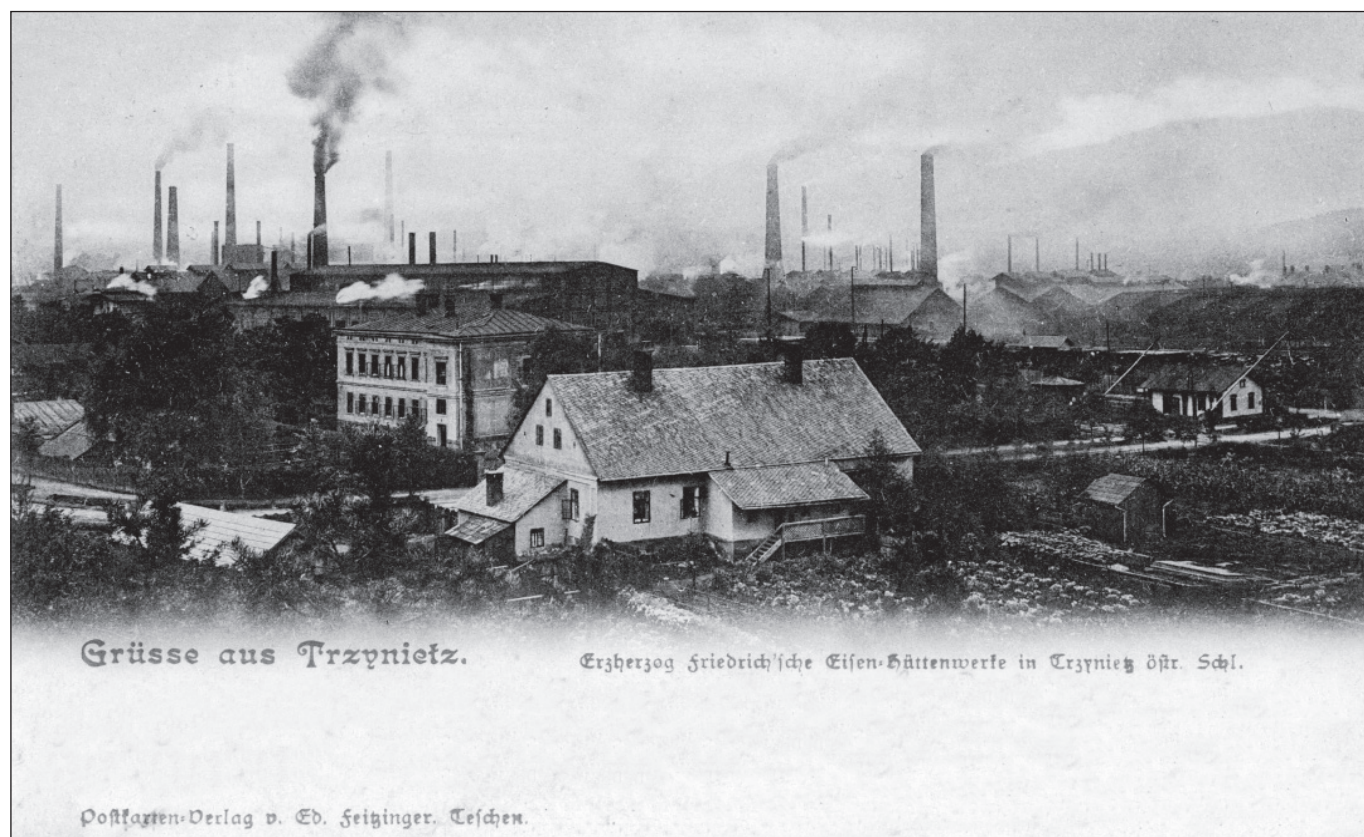
Bratrské pokladny vznikly na začátku 19. století. Jejich úkolem bylo poskytovat nemocenské podpory, lékařskou péči a léky členům a jejich rodinným příslušníkům, pohřebné, starobní, invalidní, vdovskou a sirotčí provizi. Původně byli členy bratrské pokladny všichni dělníci a nižší úředníci. Později vznikaly pro úředníky nové, výhodnější formy sociálního zabezpečení. Bratrská pokladna pro hutní závody Těšínské komory byla založena v roce 1840.¹ V jednotlivých závodech Těšínské komory – Ustroň, Karlova huť v Lískovci, Baška,

Węgierska Górka, Obszar a Třinec – existovala oddělení bratrské pokladny, která hospodařila samostatně.² V počátcích byli členy pokladny dělníci a úředníci, později si úředníci založili ve spolupráci s podnikateli vlastní pojišťovny. Od roku 1844 bylo členství v pokladně pro všechny zaměstnance povinné.³

Nejstarší formulaci předpisů bratrské pokladny hutních závodů Těšínské komory nacházíme ve zprávě opavské obchodní komory z roku 1852.⁴ Z významnějších ustanovení uvádíme: Hlavním zdrojem příjmů bratrské pokladny byly členské příspěvky. Existovali členové plnoprávní a neplnoprávní. K těm prvním náleželi všichni kmenoví pracovníci, k těm druhým pracovníci přechodní. Neplnoprávní měli nárok jen na bezplatnou lékařskou péči a léky v době nemoci, plnoprávní měli nárok na:

- a) bezplatnou lékařskou péči i pro rodinné příslušníky, nemocenské podpory;
- b) provizi v případě stáří, neschopnosti práce zapříčiněnou nemocí nebo pracovním úrazem;

Komplex hutního závodu arciknížete Fridericha Habsburského (1856–1936) v Třinci, kolem r. 1910, Muzeum Těšínska

- c) podpory vdovám a sirotkům v případě úmrtí člena;
- d) podpory ve výjimečných případech;
- e) podpory na školní výchovu dětí členů;
- f) pohřebné v případě úmrtí člena.

Při nemoci člena první čtyři týdny vyplácel podpory zaměstnavatel, při delší nemoci pak bratrská pokladna. Výši provize stanovil zaměstnavatel spolu s výborem pokladny. Dvě třetiny provize platila pokladna, třetinu zaměstnavatel. Členové bratrské pokladny byli podle výše placených příspěvků a vykonávaných funkcí zařazeni do devíti tříd. V každé třídě byla stanovena dolní hranice ročního příspěvku, a to v rozmezí od 20 zlatých v první třídě do 2 zlatých v deváté třídě. V první třídě byla plná provize po 40 odpracovaných letech 120 zlatých, v deváté třídě 20 zlatých ročně. Kromě toho výše provize záležela na počtu odpracovaných let, provizi mohl obdržet člen nejdříve po pěti letech členství. V případě neschopnosti práce pro pracovní úraz obdržel člen plnou provizi, jakou by obdržel po 40 letech práce. Vdovy po zemřelém členovi obdržely 40 % provize manžela, jednostranní sirotci do 16 let jednu čtvrtinu provize matky, oboustranní sirotci jednu třetinu provize matky. V případě opětovného provdání ztrácela vdova nárok na provizi a její děti se pak považovaly za oboustranné sirotky. Odvelení členové

obdrželi po návratu opět plná práva. Mimořádné podpory udělovala pokladna jen ve výjimečných případech, například při požáru, živelních pohromách, hladu, neúrodě apod. Bratrská pokladna věnovala také určitou částku na školu, zejména tam, kde neexistovala veřejná škola, jak tomu bylo například v Třinci (od roku 1851).

Tolik krátce předpisy. A jaká byla skutečnost? Průměrný výdělek dělníka těšínských hutí ve 40. letech 19. století byl kolem 150 zlatých ročně,⁵ výše roční provize neschopného práce se pohybovala kolem 20 zlatých,⁶ čili podpora byla zanedbatelná. V té době poskytovala bratrská pokladna provizi celkem 70 členům, 108 vdovám a 272 sirotkům.⁷ Okolnost, že v každém závodě bylo samostatné oddělení bratrské pokladny, znemožňovala dělníkům přecházet z jednoho hutního závodu Těšínské komory do druhého.

Členské příspěvky se postupně zvedaly. Teprve v 80. letech 19. století začali podnikatelé přispívat do bratrské pokladny ve výši pětiny členských příspěvků. Dalším zdrojem příjmů byly úroky z kapitálu, který se půjčoval buď soukromým osobám, nebo státním podnikům, peněžní pokuty kladené dělníkům za přestupky vůči pracovnímu řádu, manželské taxy, které platili členové při uzavírání manželství. Někteří členové si za účelem získání vyšší provize pro stáří kupovali určitý počet let.

*Provozovny ocelárny č. II
Báňské a hutní společnosti,
kolem r. 1930,
Muzeum Těšínska*

Mnozí dělníci Třineckých železáren bydleli v blízkosti svého pracoviště v koloniích, které byly tvořeny typizovanou zástavbou, menším hospodářským stavením a zahrádkou, Třinec-Borek, kolem r. 1910, Muzeum Těšínska

Největší položky ve vydáních tvořily provize pro neschopné práce z důvodu stáří nebo invalidity. V 80. letech 19. století činila průměrná výše členské provize 76 zlatých ročně, u vdovy 32 zlatých a u sirotka 11 zlatých ročně.⁸ V té době byl průměrný výdělek těšínského hutníka od 250 do 300 zlatých ročně, čili provize a také podpory, i když se zvedaly, byly pořád velmi nízké.

Zprvu pečovali o nemocné hutníky okresní lékaři z Těšína a Jablunkova. Vlastního lékaře měla nejdříve huť v Ustroni, od roku 1881 také huť v Třinci.⁹ Provizorní ošetřovny existovaly u jednotlivých závodů již od poloviny 19. století. Sloužily hlavně pro poskytnutí první pomoci při pracovním úrazu. Léčení členů bratrské pokladny v nemocnici v Těšíně se provádělo jen v naléhavých případech. Situace se zlepšila po vybudování závodní nemocnice v Třinci v roce 1897.

Špatné zdravotní a pracovní podmínky, nízká úroveň lékařské péče a nedostatečná ochrana před pracovními úrazy způsobovaly, že průměrný věk třineckých hutníků v letech 1840–1880 byl jen kolem 40 let.¹⁰ Tehdejší nejčastější nemoci byly tuberkulóza plic („proletářská nemoc“), tyf, žaludeční a střevní nemoci vyvolávané hlavně nedostatkem vhodné pitné vody v závodech.

Ve smyslu nových zákonů z konce 80. let 19. století došlo v letech 1892–1893 k reorganizaci bratrské pokladny hutníků a důlních závodů Těšínské komory. Zároveň byly vydány nové stanovy, schválené nejvyšším horním úřadem 29. září 1893. Byly vytvořeny dvě samostatné hospodařící pokladny: nemocenská a provizní, které měly společné vedení. Reorganizace

bratrského pojištění těšínských hutí na základě zákona z roku 1889 sice přinesla určité zlepšení, nadále však vládla mezi členstvem nespokojenost. V roce 1898 dochází ke zrušení provozních tříd, jejichž systém umožňoval podnikateli preferovat některé členy. Zároveň byly stanoveny nové zásady poskytování provizí a podpor. Průměrná odpracovaná doba zaměstnance ucházejícího se o provize v roce 1890 byla 26 let a v roce 1897 jen 18,5 roku.¹¹

Všechny provedené úpravy od roku 1893 byly zakotveny v nových stanovách arciknížecí bratrské pokladny, které byly schváleny v roce 1903.¹² Prakticky platily až do konce první světové války. V Třineckých železárnách udělování provizí bratrskou pokladnou po roce 1893 vypadalo takto:¹³

	1895	1898	1901	1905
Počet provizionistů	11	16	36	32
Počet vdov s provizí	11	20	20	25
Počet sirotek s provizí	21	19	27	41
Průměrná roční provize člena	130 zl.	108 zl.	260 K	229 K
Průměrná roční provize vdovská	47 zl.	40 zl.	86 K	90 K
Průměrná roční provize sirotčí	17 zl.	12 zl.	31 K	37 K

Pozn.: 1 zlatý = 2 koruny

S postupem doby nabíraly volby do bratrské pokladny stále většího významu pro

Svolat ihned schůzi výboru a na této to projednati .

Oběžník pro odborové funkcionáře

Svazu dělnictva kovoprůmyslu místní skupiny v Třinci.

Vážení soudruzí !

Jak je Vám již známo, delší dobu nemůže naše třinecká skupina propláceti podporu v nezaměstnání.

Kde vězí příčina toho ? Příčina toho vězí v tom, že ministerstvo soc. péče dluží našemu svazu přes 2,000.000.- Kč. a sice:

Účtování za měsíc červen 1934 v obnose.....	Kč. 1,008.000
Nedoplatek na pětinašobek měsíční spotřeby.....	Kč. 700.000
Nedoplatek na režijní příspěvek	Kč. 300.000
Uhrnem:	Kč. 2,008.000

Bližší informace obdrží funkcionáři na členské schůzi která konati se bude ve čtvrtek dne 9. srpna 1934 o hod. 1/2 3. odpol. u p. Podeszwy v Třinci.

Je Vaši povinností provézt mezi členstvem největší agitaci za tím účelem aby členové všichni na schůzi se dostavili a aby na této schůzi mohlo být usneseno zásadní stanovisko k této věci poněvadž déle již podobný poměr nemůžeme trpěti a naše členstvo nechati hladověti.

Proto zasiláme Vám tento oběžník, který ihned projednejte na výborové schůzi a učinte zásadní usnesení jako protest na okresní úřad proti tomu. Z bližších vesnic nechť jsou organizovány masové deputace k okresnímu úřadu, kde mají protestovati proti zadržování peněz našemu svazu. Žádné jiné informace nejsou správné než tyto i kdyby na okresním úřadě mluvili co chtěli.

Soudruzí ! V pondělí dne 6. VIII. 1934 budou v Třinci v míst. skupinové pokladny /u Pietronca a Pituchy vyhotovené letáčky na členskou schůzi, je nutno pro ně poslati a agitovati za masovou účastí našich členů na členskou schůzi.

Soudruzí ! Celá práce a její úspěch abychom mohli podporu správně platiti závisí na Vás samých. Budeteli podle těchto pokynů postupovati-bude úspěch jistý, nebudete-li podle těchto pokynů pracovati, nebude také v dohledné době podpora proplacena a pak vinu musí se funkcionáři připočísti na sebe.

Práci čest ! Josef Gilík.

dělníky. Zejména v 90. letech, kdy vznikají počátky organizovaného dělnického hnutí, se volby do bratrské pokladny staly bojem o prosazení zástupců jednotlivých politických stran do výboru pokladny. V Třineckých železárnách měla v té době rozhodující vliv sociálně demokratická strana.

Se vznikem Rakouské báňské a hutní společnosti se sídlem ve Vídni v roce 1906 byla bratrská pokladna pojmenována *Bratrskou pokladnou Rakouské báňské a hutní společnosti v Těšíně*. Nová společnost v rámci modernizace zastavila provoz v zaostalých závodech – Baška, Obszar, nebo je prodala – Ustroň, pilníkárna Frýdek. Toto způsobilo úbytek přispívajícího členstva v bratrské pokladně a zároveň značné finanční

potíže. V letech 1909–1910 bylo dáno do provize 345 třineckých dělníků, tj. asi 14 % osazenstva. Na sanaci pokladny přispělo vedení společnosti milionem korun.¹⁴

V době první světové války pozorujeme značný růst podílu žen na celkovém počtu členstva, pokles průměrného věku odcházejících do penze a růst nemocnosti členstva. V té době byl hutník z Třince průměrně 6–10 dnů v roce nemocen, z toho se přibližně polovinu dnů léčil v závodní nemocnici.

Silný pokles hodnoty peněz v posledních letech války a bezprostředně po ní si vyžádal nezbytnou valorizaci dávek sociálního zabezpečení. V letech 1919–1921 byly dávky nemocenského pojištění zvýšeny až desetinásobně

a podpůrná doba byla prodloužena ze 13 týdnů na rok. Dávky provizního pojištění byly zvýšeny až patnáctinásobně a úrazového pětinásobně. Byly také postupně zvyšovány drahotní přídatky.¹⁵

Revírní bratrská pokladna se sídlem v Moravské Ostravě, zřízená v roce 1924 na základě zákona č. 242/22 Sb., zahrnovala kromě všech kamenouhelných dolů v ostravsko-karvinském revíru také hutní závody Báňské a hutní společnosti v Třinci a Karlovu huť v Lískovci. Měla dvě oddělení: nemocenské a zaopatřovací. Činnost obou oddělení se řídila stanovami schválenými a vydanými v roce 1924.

Stav členů v souvislosti s hospodářskou konjunkturou ve druhé polovině 20. let stoupal. Nemocnost se udržovala přibližně na stejné úrovni. V roce 1929 bylo z 5 288 členů v Třinci 2 375 pojištěnců nemocných (3 879 onemocnění), což si vyžádalo celkem 77 266 nemocenských dnů. Průměrná doba jednoho onemocnění byla 20 dnů a každý člen v závodě byl průměrně 14,6 dne nemocen. Na nemocenském se v tomto roce vyplátilo 1 634 215 Kč, což činilo průměrně 21,15 Kč na jeden nemocenský den, neboli 55 % z tehdejší průměrné čisté mzdy třineckého dělníka.

Pokles členstva a růst zaopatřenců v době hospodářské krize byl způsoben tím, že se podnikatelé snažili řešit nezaměstnanost na úkor bratrské pokladny posíláním dělníků předčasně do důchodu. Stav třinecké bratrské pokladny v roce 1929 se jevil takto:

5 069 aktivních členů;

749 invalidních a starobních důchodců s průměrným ročním důchodem 2 806 Kč;

754 vdov s průměrným ročním důchodem 1 214 Kč;

326 sirotků s průměrným ročním důchodem 443 Kč.

Úhrn vyplacených důchodů v tomto roce: 3 236 303 Kč.

Průměrný roční starobní a invalidní důchod sotva dosahoval čtvrtiny tehdejšího průměrného ročního výdělku dělníka. V roce 1929 zaplatil třinecký dělník na nemocenském a zaopatřovacím pojištění celkem 1 025 Kč, což činilo 8,1 % jeho roční mzdy se všemi přídatky.¹⁶ V letech 1933–1934 se vyjednávalo o převedení hutníků báňské a hutní společnosti z provizního a nemocenského pojištění u *Revírní bratrské pokladny v Moravské Ostravě* do pojištění u *Ústřední sociální pojišťovny*. Díky protestům dělníků a Revírní bratrské pokladny k převodu nedošlo.

Po Mnichovské smlouvě a obsazení Třineckých železáren Polskem zůstaly na území Těšínského Slezska v platnosti beze změny dřívější předpisy československého sociálního pojištění. Teprve německá okupace vnesla do této oblasti podstatné změny. Třinecké železářny byly začleněny přímo do německé říše, proto byl zde od 1. ledna 1940 zaveden říšský pojišťovací řád, jenž přinášel některá zlepšení (invalidní pojištění), ale také zhoršení (nemocenské pojištění).

Brzy po osvobození převzala opět úlohu nemocenského a provizního pojištění třineckých hutníků *Revírní bratrská pokladna v Moravské Ostravě*. Zatímco penzijní pojištění prováděla tato pokladna až do vydání zákona o národním pojištění v roce 1948, úlohu nemocenského pojištění převzala k 1. březnu 1946 *Úřadovna sociální pojišťovny v Českém Těšíně*.¹⁷

Social Security of Třinec Miners between 1840 and 1948

The article maps the development of retirement and health care insurance in the Arch-Duke's steelworks in Třinec, in particular before 1918, and it briefly outlines further development of the issue in the company up to the national insurance law created in 1948. The social security of ironworkers in Třinec, related significantly to the material position of contemporary labourers, was originally ensured by the fraternal insurance company for the metallurgical plant of the Těšín chamber.

POZNÁMKY

- 1 Zahradnik, Stanisław: Kasy brackie Zakładów Górniczo hutniczych Komory Cieszyńskiej. Zanie Śląskie, 28, 1965, č. 1a, s. 384.
- 2 Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Troppau über die Arbeitslöhne und die zur Unterstützung und Gewerbarbeiter bestehenden Anstalten im Kronlande Schlesien. Troppau 1852.
- 3 Myška, Milan: Počátky vytváření dělnické třídy v železárnách na Ostravsku. Ostrava 1962, s. 152.
- 4 Bericht der Handels-.
- 5 Tamtéž.
- 6 Na základě archivního materiálu z podnikového archivu ve Węgierské Górci.
- 7 Bericht der Handels-.
- 8 Houser, Jaroslav: Vývoj hornického pojištění. Praha 1960, s. 26.
- 9 Zemský archiv v Opavě, fond Těšínská komora, inv. č. 3343.
- 10 Honka, František: Sociální poměry dělnictva v železárnách Knížecí komory na Těšínsku za raného kapitalismu. Radostná země, 6, 1956, s. 12.
- 11 Tamtéž.
- 12 Podnikový archiv Třineckých železáren (dále jen PA TŽ), fond BH/GR, inv. č. 69.
- 13 Tamtéž, inv. č. 432.
- 14 Zahradnik, Stanisław: Třinecké železářny 1906–1938. Období Báňské a hutní společnosti. Praha 1969, s. 54.
- 15 Týž: Úloha bratrských pokladen v československém hutnictví železa do roku 1948. Hospodářské dějiny, 5, 1980, s. 237.
- 16 Tamtéž, s. 242.
- 17 PA TŽ, fond BHnp/TŽ, inv. č. 235.

Jeden letoun zůstal nezvěstný... Pavel Tofel z Janovic-Bystrého ve službách RAF

Pavel Vančata

Úterý 18. srpna 1942 bylo pro personál 311. čs. bombardovací perutě na letišti Talbenny ležícím na jihozápadním pobřeží Walesu běžným operačním dnem. V ranních hodinách mezi 5:35 h a 9:53 h vzlétlo celkem devět dvoumotorových bombardérů Vickers Wellington k protiponorkové patroly nad Biskajským zálivem. Rutinní hlídka nad mořem začínala u majáku Bishop Rock v souostroví Scilly, odkud se jednotlivé hlídkovací sektory táhly až ke španělským břehům. Wellingtony čekalo zhruba osm až deset hodin patrolování nad mořem a osádky během té doby mnohdy zahlédly sotva pár rybářských lodí. Jindy však docházelo k mnohem nebezpečnějším setkáním s letouny německé Luftwaffe, a tak tomu bylo i onoho srpnového dne, kdy dvě osádky spatřily nepřítele a jiné dvě se dostaly do souboje s nepřátelskými stíhači. Zatímco osádka F/O¹ Josefa Taibera dokázala útok dvou stíhacích Junkersů Ju 88 odrazit a vrátit se, letoun Wellington Mk.IC DV665/KX-B s osádkou F/Sgt Lence to štěstí neměl. Z paluby Wellingtonu byla ve 12:34 h zachycena poslední depeše: „Jsem napaden nepřátelským letounem“² a poté se radiostanice odmlčela. Letoun i osádka zmizely bez jediné stopy ve vodách Biskajského

zálivu, který se tak stal místem posledního odpočinku kapitána F/Sgt Jana Lence, druhého pilota Sgt Jaromíra Drmelky, navigátora F/O Karla Bečváře, DFC,³ radiotelegrafisty Sgt Pavla Tofla, předního střelce Sgt Františka Šipuly a zadního střelce Sgt Vladimíra Sobotky. Osádka se tak zařadila mezi 20 547 příslušníků Royal Air Force, kteří nemají svůj hrob a jejichž jména jsou vyryta do kamenných panelů památníku Runnymede, konkrétně na panelech číslo 65, 72, 82, 93, 94 a 95.⁴

Z materiálů německých archivů lze vyčíst, že sestřel Wellingtonu nad Biskajským zálivem jako jediný nárokoval Oblt. Bruno Stolle od 4./JG 24 (4. peruť 2. stíhací eskadry) pilotující Focke-Wulf Fw 190.⁵ Mužem, který těsně před útokem stíhače stačil do éteru vyslat poslední zprávu, byl Pavel Tofel (* 12. května 1915), rodák z Janovic-Bystrého č. p. 96 (okr. Frýdek). Od útlého mládí se aktivně podílel na společenském životě a byl členem místní Dělnické tělovýchovné jednoty. Vyučil se typografem a v roce 1934 nastoupil prezenční vojenskou službu u pěšího pluku 39 „Výzvědného generála Grazianiho“ ve slovenské Petržalce, kde prošel kulometným kurzem

*Wellington 311. perutě
během hlídkového letu
nad mořem,
archiv Zdeňka Hurta*

*Josef Bierský z Lubna
a Pavel Tofel
z Janovic-Bystrého,
archiv Marie Petrové*

a výcvikem signalisty. Do civilu odešel v roce 1936 v hodnosti desátníka. V období ohrožení státu v září 1938 byl mobilizován ke svému kmenovému útvaru na Slovensko, odkud se v prosinci vrátil do rodných Janovic,⁶ které se nacházely v jihovýchodním cípu Slezska, jehož západní část byla zabrána Německem a východní pak Polskem.

S porobením vlasti se nechtěl smířit, a tak čtyři měsíce po německé okupaci se svým dobrým kamarádem Josefem Bierským⁷ přešel hranici do Polska. Jeho cesta do zahraničního odboje probíhala identicky jako u všech dalších čs. občanů, kteří odešli tzv. severní cestou. Na konzulátě v Krakově byl vyfotografován a obdržel legitimaci čs. emigranta s číslem 1 066.⁸ Po necelých dvou týdnech v táboře u obce Bronowice Małe podepsal předběžný pětiletý závazek do francouzské cizinecké legie a v transportu čítajícím 547 mužů odjel vlakem do přístavu Gdyně, odkud jej polská loď *M/S Chrobry* 29. července 1939 odvezla do francouzského přístavu Boulogne-sur-Mer. Následovala cesta na jih do Marseille, kde se z něj v pevnosti St. Jean na počátku srpna stal legionář číslo 84 903. Následovala přeprava do Oranu, průchod centrem cizinecké legie v Sidi-bel-Abbès a nakonec odjezd do výcvikového střediska u města Saïda, kde ho v následujících týdnech čekal vyčerpávající legionářský výcvik pod žhavým africkým sluncem.⁹

Vypuknutí druhé světové války bylo pro čs. občany vysvobozením z afrického pekla, neboť čs. legionáři, kteří do legie vstoupili v létě 1939, byli uvolněni pro nově vznikající jednotky čs. pozemní armády na francouzské půdě. Jejich cílem se stal tábor v jihofrancouzském Agde, kde

vznikl nejprve 1. čs. pěší prapor, následně přetransformovaný v 1. čs. pěší pluk, následovaný 2. a 3. plukem.

Desátník Tofel přijel do Agde 26. září a byl přidělen ke 4. rotě 1. pěšího praporu. Tam se v průběhu posledních dvou měsíců roku 1939 účastnil kurzu radiotelegrafistů a k 30. prosinci se dočkal povýšení na četaře. V lednu 1940 po složení zkoušek (umístil se mezi nejlepšími ze všech tří pluků) byl koncem měsíce přeložen k velitelské rotě 3. pěšího pluku, kde dostal na starost výcvik telefonistů a telegrafistů.¹⁰

Dne 25. května byl přeložen k velitelské rotě 2. pěšího pluku, se kterou se 11. června vydal na frontu, byl jmenován výkonným rotmistrem¹¹ a tuto funkci převzal po četaři Josefu Valčíkovi.¹² Účast čs. jednotek v bojích na frontě byla velmi krátká, neboť francouzská armáda se již nacházela v rozkladu, a tak po několika dnech následoval už jen ústup do jihofrancouzského přístavu Séte uprostřed všeobecného chaosu. Z poražené Francie četaře Tofla spolu s dalšími odvezla 24. června loď *Mohamed Ali El Kebir*, která 7. července zakotvila v anglickém přístavu Liverpool.¹³

Na britských ostrovech se zbytky čs. pěších pluků soustředily ve stanovém táboře Cholmondeley Park v hrabství Cheshire. Tam také v polovině července proběhl nábor nových sil pro čs. letecké jednotky zakládané v rámci britského letectva RAF.

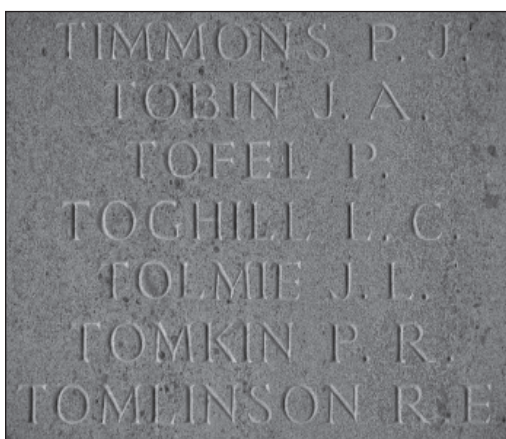
Mezi vybrané se dostal i četař Tofel a jeho letecká kariéra začala v poslední zářijové dekádě ve škole radiotelegrafistů *No. 2 Signals School* v Yatesbury, kde se stal příslušníkem RAF v nejnižší hodnosti Aircraftman 2nd Class pod

*Sgt Pavel Tofel
na fotografii
z 18. září 1941,
archiv Pavla Vančaty*

služebním číslem 787 894. Po zakončení základního radiotelegrafního výcviku, který probíhal hlavně v učebnách s několika málo cvičnými lety na dvoumotorových dvojpláních De Havilland Dominie, odjel koncem ledna 1941 do pokračovacího kurzu k *No. 1 Signals School* v Cranwell. Praktický výcvik absolvoval na jednomotorových letounech Percival Proctor. Po získání statusu radiotelegrafisty následovalo několikátýdenní čekání na volné místo ve střelecké škole.

*Památník Runnymede
ve městě Egham nedaleko
Londýna se jmény letců
RAF, jenž nemají svůj
hrob, obsahuje i 151 jmen
Čechoslováků. Sgt Tofel
je vzpomenut
na panelu č. 95,
foto Pavel Vančata*

V květnu 1941 odjel k *No. 4 Bomb and Gunnery School* ve skotském West Freugh a prošel výcvikem palubního střelce. Současně se zakončením výcviku byl 20. června 1941 jmenován do anglické hodnosti četaře (Sergeant). Po několika týdnech v depu čs. letectva odjel 8. srpna na letiště East Wretham ve východní Anglii,¹⁴ kde byla dislokována 311. perut.

Zmíněná jednotka byla jedinou čs. bombardovací perutí v rámci RAF, vznikla 2. srpna 1940 a její osádky při nočních náletech útočily na cíle v okupované Francii, Belgii, Holandsku i samotném Německu.

Než se Sgt Tofel mohl stát operačním letcem, čekal ho přímo u jednotky operační výcvik, během kterého se z členů osádky, kteří až dosud procházeli výcvikem odděleně, stal sehraný tým. Mezi pěti osádkami, jež zahájily operační výcvik 25. září 1941, byla i ta následující (všichni v hodnosti četaře – Sergeant): kapitán Jan Hadráček, druhý pilot Karel Kodeš, navigátor František Havránek, radiotelegrafista Pavel Tofel, přední střelec Jozef Halada a zadní střelec Jan Řehoř.¹⁵

Už během výcviku nebyla nouze o dramatické a nebezpečné okamžiky, když se kupříkladu 30. listopadu 1941 během rutinního cvičného letu samovolně otevřel unikový východ nad hlavami pilotů a když se Wellington předčasně vrátil na základnu, tak mu při přistání ještě praskla pneumatika na jedné ze dvou hlavních noh podvozku. Osádka naštěstí vyvázla bez zranění.¹⁶

Na svůj premiérový operační let se Sgt Tofel vydal v neděli 22. února 1942, 311. perut vyslala šest Wellingtonů se zkušenými osádkami na Wilhemshaven a pět osádek nováčků letělo bombardovat přístavní doky v méně vzdáleném belgickém Ostende. Do poloviny dubna 1942 vykonal ještě dalších devět náletů, čtyři na Essen a po jednom na Emden, Le Havre, Lübeck, Kolín nad Rýnem a Hamburk.¹⁷

V dubnu 1942 zakončila 311. perut svoji činnost u bombardovacího letectva RAF, neboť vysoké ztráty, které nebylo možné rychle doplňovat, naznačovaly, že jednotka by nevydržela zvyšující se tempo náletů plánovaných kontroverzním maršálem Arthurem Harrisem. Padlo tedy rozhodnutí o jejím převelení k pobřežnímu letectvu, a tak se v květnu 1942 přesunula do severoirského Aldergrove, kde se osádky přeskolily na taktiku hlídkování nad mořem a útoků na nepřátelská plavidla a zejména ponorky. Ze Severního Irska Sgt Tofel uskutečnil také první protiponorkovou patrolu. Dne 22. května 1942 se zúčastnil více než sedmihodinového operačního letu, během něhož jeho letoun uletěl okolo 670 námořních mil nad Atlantikem.¹⁸ V červnu 1942 se 311. perut přesunula do jihozápadního Walesu, odkud pokračovala v hlídkování

nad Biskajským zálivem, jenž měl strategický význam, neboť jím proplouvala většina německých ponorek vyplouvajících nebo vracějících se do francouzských přístavů.

Do konce června 1942 Sgt Tofel vykonal dva operační lety, v průběhu července dalších pět. Při posledním z nich, 28. července 1942, se osádka Sgt (všichni v téže hodnosti) Vladimíra Šponara ve složení druhý pilot Josef Švec, navigátor Vlastimil Hlaváč, radiotelegrafista Pavel Tofel a střelci Rudolf Němeček a Karel Koukolík letící na Wellingtonu Mk.IC DV507/KX-W dostala do souboje s dvojicí německých plovákových stíhačů Arado Ar 196A-3. Průběh tohoto letu Tofel zachytil ve svém deníku: „Přijíždíme na výši Brestu. Koukolík hlásí, že něco vidí. Je to jeden z nejmodernějších něm. stíhačů s plováky – ARADO. Šponar zatočil doleva, taktéž i ARADO. V tom Švec, druhý pilot, vidí druhého stíhače zprava, též typ ARADO. Nastává rozhodná chvíle. Vidím vše před sebou. Jeden stíhač zleva, druhý zprava. Řídím prvních několik minut z věže setkání. Zapnul jsem IFF na nouzové volání. V tom Šponar – starý stíhač – rozhodl se útočit. Zatočil prudkou zatáčkou doprava na prvního, kterého Němeček pokropil palbou. Koukolík ze zadu spustil na druhého. Ten zpředu se obrátil a Ladá Šponar prudkým manévrem vrhl se dozadu na druhého. Oba dostali a první kolo je naše. Obě ARADA pálily na nás z fixních děl a kulometů. Skočil jsem pak k rádiu a vyslal jsem zprávu o celé situaci. Informoval jsem naše doma co se děje, protože neměl jsem vůbec důvěry, že bych z toho vylezl.

Byl podniknut nový útok na nás z obou stran. Šponar obratným manévrem dostal oba stíhače napravo a střelci je „osolili“. Jdeme do toho znovu. Jedno ARADO šlo zezadu. Dal mu Koukolík a pak Němeček vpředu. Spustil na něj druhou dávku a z Arada vyšel dlouhý kouř a letí trhaně k vodě. Další nebezpečný okamžik – druhé Arado útočí zprava. Šponar točí na něj, Němeček pálí. Arado uhýbá, poodlétá a chce nás sundat svými plováky, které jsou jeho charakteristikou. Uhýbáme, pálíme, ale v tom levý motor vypovídá. Volám radiem další nouzové volání.

Za chvíli ukazuje mi Švec palec nahoru. Nechce se mi věřit. Povídá – „Odtáhli k čertu

Poválečné odhalení pomníku padlých u školy v Janovicích-Bystrém se jmény Pavla Tofla a Josefa Bierského, archiv Marie Petrové

a my vyvázli. Nezdá se mi to vůbec možným, že by jsme se ubránili se starým Wellingtonem rychlým stíhačům a přece je to pravda. Nyní spočívá naše starost na motorech. Levý vypadá jako by dostal. Volám radiem, vědí o nás a snad nás zachrání, když sedneme na moře. Posléze dosahujeme Anglie. Motor zase zabral. Doma nás vítají. Nakonec jsme shledali, že jsme měli jen jednu střepinu a že jejich palba byla nepřesná.“¹⁹

V první srpnové dekádě vzlétl Sgt Tofel nad moře hned třikrát, počtvrté se vydal nad Biskajský záliv 18. srpna 1942 v osádce F/Sgt Lence. Ten den zastoupil svého kolegu z výcviku Sgt Bedřicha Gissübela, což se mu stalo osudným...

One Aircraft Remained Missing...

Pavel Tofel from Janovice-Bystré in the Services of the RAF

One of the natives of the Těšín Region who did not surrender to the German occupation in 1939 and went to fight abroad, was Pavel Tofel from Janovice-Bystré. His journey led him through Poland to the French Foreign Legion; after the outbreak of war he took part in battles on the French front in the Czechoslovak land army. After retreating to Great Britain, he enrolled in the Royal Air Force (RAF), where he was trained as a wireless operator-air gunner. As a member of the 311th Czechoslovak bomber Squadron he took part in air raids over enemy territory and then patrols against German submarines over the Bay of Biscay. He did not come back from one of them in 1942.

- 1 V textu jsou použity následující zkratky hodností: F/O (Flying Officer) – poručík/nadporučík, F/Sgt (Flying Sergeant) – rotný, Oblt. (Oberleutnant) – nadporučík a Sgt (Sergeant) – četař.
- 2 Vojenský ústřední archiv (dále jen VÚA) Praha, ČSL VB, sign. 687/BI/3/183, Operační deník 311. bomb. perutě, 1942 (RAF Form 541). K problematice dále srov. The National Archives, Kew, fond AIR 29 – Operations Record Books, Miscellaneous Units; Goss, Chris: Bloody Biscay. The History of V Gruppe/Kampfgeschwader 40. Manchester 1997; Rajlich, Jiří: Na nebi hrdého Albionu 3 (1942). Cheb 2001.
- 3 *Distinguished Flying Cross* (DFC) – Záslužný letecký kříž, britské vyznamenání udělované za mimořádné bojové zásluhy důstojníkům RAF.
- 4 Commonwealth War Graves Commission, Debt of Honour Register, <http://www.cwgc.org> (stav k 7. 11. 2010).
- 5 Tony Wood's Combat Claims & Casualties Lists, <http://www.lesbutler.ip3.co.uk/tony/tonywood.htm> (stav k 4. 2. 2002).
- 6 Vojenská knížka Pavla Tofla.
- 7 Josef Bierský (uváděn také jako Běrský, * 19. března 1920 Lubno) po ústupu z poražené Francie prodělal výcvik parašutisty a jako příslušník paraskupiny Wolfram byl vysazen 13. září 1944 v Beskydech. Zavražděn 19. října 1944 Stanislavem Kotačkou, partyzánem a později konfidentem gestapa, na hoře Smrk. Více viz Al Saheb, J. a kol.: Dějiny Frýdlantu nad Ostravicí, Lubna a Nové Vsi. Ostrava 2009, s. 624–625.
- 8 Soukromá sbírka, Osobní deník Pavla Tofla z let 1939–1942, zápisy z července 1939 a dobová legitimace.
- 9 Tamtéž, zápisy ze srpna 1939.
- 10 Tamtéž, zápisy z listopadu–prosince 1939 a ledna–dubna 1940.
- 11 Tamtéž, zápisy z května 1940.
- 12 Josef Valčík (* 2. listopadu 1914 Smolina u Valašských Klobouk) po ústupu z poražené Francie prodělal výcvik parašutisty a jako příslušník paraskupiny Silver A byl vysazen 29. prosince 1941 mezi Poděbrady a Městcem Králové. Účastnil se příprav atentátu na SS-Obergruppenführera Reinharda Heindricha a následně se ukrýval spolu s dalšími šesti parašutisty v pražském kostele sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici. Po prozrazení spáchal 18. června 1942 sebevraždu.
- 13 Osobní deník Pavla Tofla, zápisy z června–července 1940.
- 14 VÚA Praha, ČSL VB, sign. 15082/CIII/3b/1/271, nepopsáno.
- 15 Pajer, Miloslav: Ve stínu slávy. Bojový výcvik československých letců, příslušníků bombardovacích a dopravních jednotek RAF ve Velké Británii v letech 1940 až 1946. Cheb 1992, s. 95.
- 16 Osobní deník Pavla Tofla, zápisy z listopadu 1941.
- 17 VÚA Praha, ČSL VB, sign. 687/BI/3/183, Operační deník 311. bomb. perutě, 1942 (RAF Form 541).
- 18 Tamtéž.
- 19 Osobní deník Pavla Tofla, zápisy z července 1942.

Neznámé pečeti těšínských cechů ze 17. století

Karel Müller

Problematika cechovního pečetnictví u nás patří stále k nepřilíh probádaným oblastem, přestože sfragistické prameny jsou zvláště od 16. století velmi početné. Snad právě pro tuto četnost se naše poznání zatím většinou omezuje jen na dochované pečetní typáře a stranou většinou zůstává bohatá cechovní písemná produkce s množstvím pečetních otisků. Pro oblast bývalého Rakouského Slezska zatím disponujeme jen několika soupisy pečetidel a velmi sporadickými přehledy cechovních pečeti v některých významnějších lokalitách (např. Opava, Krnov).¹ Z tohoto hlediska jsou na tom nejlépe města historického Těšínského knížectví, která před časem zahrnul polský badatel Damian Tomczyk do své knihy o pečetích cechů v Horním Slezsku.² Pro vlastní Těšín eviduje Tomczyk celkem 18 pečetidel pocházejících z činnosti 15 cechů. Na první pohled je ale zřejmé, že tento počet nemůže postihovat celé spektrum těšínských cechů, stejně jako všechny jejich pečeti, jestliže většina cechů za dobu své existence užívala alespoň dva různé typáře.³ Náhodně nalezený dokument ze samého konce 17. století naši domněnku potvrzuje.

Dne 15. prosince 1698 vyznali „*primátor, purkmistr a rada, též fojt, přísežní a všichni cechmistrů královského města Těšína na místě celé obce*“, že jsou dlužní převorovi zdejšího dominikánského kláštera Aleximu Pateřinskému a celému konventu 300 zlatých rýnských, kteréžto peníze použili na splacení jiného dluhu,

konkrétně Klemensi Menclovi, vikáři a „řediteli“ těšínského kláštera milosrdných bratří, od něhož si půjčili 1 100 rýnských v roce 1697. Text napsaný na papírovém dvoulistu uzavírá 15 pečeti přitíštěných pod papírovým krytem.⁴ V první řadě jde o velkou městskou pečeť, reprezentovanou druhým známým městským typářem existujícím již v první polovině 16. století a užívaným ještě ve druhé polovině 18. století.⁵ Vedle ní je přitíštěna městská soudní pečeť s charakteristickým majuskulním „T“ ve štítě. Otisk sice není dostatečně zřetelný, ale zjevně jde o nejstarší známý typ z roku 1581.⁶

Nás však zajímají pečeti 13 těšínských cechů, z nichž téměř polovina nebyla dosud v literatuře reflektována. Níže podáváme jejich popis v pořadí, v jakém jsou přitíštěny, neboť to nebylo jistě nahodilé, nýbrž svědčí o míře vážnosti, jíž se jednotlivé cechy těšily.⁷ Pečeti evidované Damianem Tomczykem zmiňujeme jen stručně, podrobně popisujeme pouze nově zjištěné exempláře.

Pekaři

Otisk dodnes dochovaného mladšího pečetidla s vyobrazením korunou převýšeného preclíku ve štítě pod andílčí hlavou, s německým opisem a letopočtem 1576. Tomczyk vznik pečetidla datuje do poloviny 17. století a domnívá se, že letopočet odkazuje na rok potvrzení cechovních artikulí.⁸

Řezníci

Otisk nejstaršího známého pečetidla s českým opisem a letopočtem 1597. V pečetním poli je vyobrazen beran a pod ním sekera zkřížená s nožem. Tomczyk soudí, že typář vznikl až v polovině 17. století a uvedené vročení považuje za datum potvrzení cechovních artikulí. Podle našeho soudu ale není důvod pochybovat o tom, že pečetidlo bylo vyryto již na konci 16. století.⁹

Solaři

Dosud v literatuře nepopsaná okrouhlá pečeť má průměr 26 mm. V pečetním poli je vyryt

španělský štít s bohatými rolverky po okrajích, v něm motyka zkřížená s hrablem (?). Z majuskulní legendy je na nepříliš zřetelném otisku bohužel patrné jen několik písmen v závěru: /.../ PRASOL /.../.

Soukeníci

Tomczyk neznal žádnou pečeť těšínských soukeníků. Nově nalezený otisk pečetidla z roku 1638 je okrouhlý o průměru 37 mm. V renesančním štítě jsou zobrazeny dolů obrácené postřihácké nůžky, provázené nahoře dvěma soukenickými štětkami a dole dvěma želiškami (šerhaklemi). Český majuskulní opis mezi provazci je uvozen rozetkou: * PECZT . CZECHV . SVKENICKIHO . MESTA . TESINA . 1638. Rytcem typáře byla zřejmě stejná osoba, která o čtyři roky dříve vytvořila pečetidlo těšínských kovářů.

Krejčí

Otisk dodnes dochovaného mladšího cechovního pečetidla pocházejícího podle Tomczyka z počátku 17. století. V renesančním štítě držném andílkem jsou zobrazeny rozevřené krejčovské nůžky, opis je latinský.¹⁰

Ševci

Otisk jediného dosud známého pečetidla z roku 1686, s latinskou legendou a štítem se třemi škorněmi.¹¹

Tkalci

Dosud neznámé pečetidlo těšínských tkalců vzniklo v roce 1568. Tento letopočet je umístěn nad štítem, v němž jsou zobrazeny tři (2,1) od sebe odvrácené tkalcovské hřebeny, provázené třemi (1,2) květy, nepochybně reprezentujícími len. Zbývající plocha pečetního pole je vyplněna drobným damaskováním. Německý majuskulní opis mezi linkami zní: + SIGIL + DER + LEINWEBER + ZECH ZV + TESCHEN.

Kožešníci

Otisk dodnes dochovaného pečetidla, jehož vznik Tomczyk datuje podle letopočtu na rukojeti do roku 1710. Z námi popisovaného dokumentu ale vyplývá, že muselo být pořízeno ještě před rokem 1698 a výše uvedený letopočet se může vztahovat např. k jeho renovaci. Ve štítě s rolverky je typická holubice nad kosmo položenou kožešinou, legenda je latinská.¹²

Zámečníci a příbuzná řemesla

Otisk dodnes dochovaného pečetidla z počátku 17. století, s latinskou legendou a štítem, v němž klíč zkřížený s ručnicí doprovází vyobrazení dvevního i visacího zámku, ozubeného kolečka a ostruhy s hvězdicovým bodcem.¹³

Kováři

Tomczyk nezná žádnou pečeť těšínského kovářského cechu. Nově zjištěný otisk byl pořízen pečetidlem opatřeným v roce 1634, jak

dokládá rozdělený letopočet umístěný ve výkrojích renesančního štítu, v němž je zobrazena podkova a pod ní dolů obrácené podkovářské kladivo. Český majuskulní opis kruhové pečeti o průměru 32 mm je lemován provazci a uvozen rozetkou: * PECZET . REMESLA . KOWALSKIO . MESTA . TESINA. Autor pečetidla je zřejmě totožný s rytcem výše popsaného typáře těšínských soukeníků.

Bednáři, stolaři, koláři

Cech, k jehož pečeti Tomczyk nenalezl žádné doklady, užíval okrouhlé pečetidlo o průměru

30 mm. V renesančním štítě je nahoře vyobrazena bednářská palice zkřížená s dlátem, pod nimi vpravo vozové kolo a vlevo kružidlo s úhelníkem. Německý majuskulní opis mezi linkami zní: . DER . PITNER . TISLER . WAG . NER . ZV . TESS.

Hrnčíři

Tomczyk zmiňuje pouze naprosto nezřetelný otisk pečetidla se džbánem a zbytkem české legendy, jeho vznik datuje do 18. století. Podle části textu a udaného rozměru však lze soudit, že šlo o stejný typář, jaký byl použit na námi popi-

sovaném dokumentu z roku 1698. Okrouhlá pečeť má průměr 36 mm. Ve španělském štítě s bohatými rolverky je vyryto pro hrnčíře typické vyobrazení rajskeho stromu poznání vyrůstajícího ze džbánu a provázeného postavami Adama a Evy trhajícími plody. Český majuskulní opis mezi vavřínovými věnci je částečně nezřetelný: PECZET . HERN CIR /.../ MIESTA . TIESSINA.

Kloboučníci

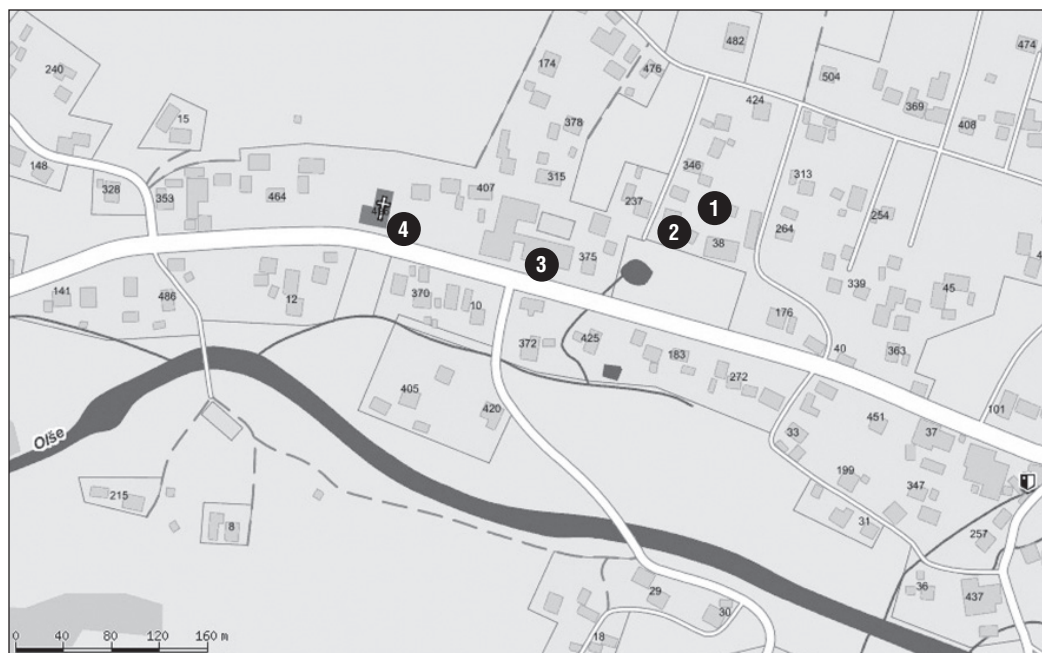
Otisk pečetidla s letopočtem 1555, renesančním štítem s kloboukem a německou legendou.¹⁴

POZNÁMKY

- 1 Zde odkazujeme na úvodní části studie Myšička, Martin: Řemeslná symbolika na pečetích, znacích a korouhvích na příkladu cechů města Mostu. Sborník archivních prací, 58, 2008, s. 322–334, kde je podán obšírný bibliografický přehled dosavadní české literatury k cechovní symbolice včetně pečeti.
- 2 Tomczyk, Damian: Pieczęcie górnośląskich cechów rzemieślniczych z XV–VIII wieku i ich znaczenie historyczne. Opole 1975. Tomczykova práce nebyla dosud antikvována, ač mnoho nových informací přinesl např. reprezentativní výstavní katalog Zabytki cechów śląskich. Wrocław 2002, do něhož ale nebyly zahrnuty žádné cechovní pečeti z Těšína. Z nejnovějších polských prací na téma cechovní symboliky je třeba zmínit práci Bimler-Mackiewicz, Elżbieta: Znaki cechowe i ich funkcje na ziemiach polskich. Warszawa 2004.
- 3 V poslední době se těšínským cechům věnovali Waclaw Gojniczek a Janusz Spyra v oddílech *Życie gospodarcze* v knize *Dzieje Cieszyna od pradziejów do czasów współczesnych*, T. 2 Cieszyn w czasach nowożytnych 1528–1848. Cieszyn 2010, s. 37–54, 199–216. Zde jsou citovány i nové práce o jednotlivých těšínských ceších (solaři, řezníci) z pera Idziho Panice (Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka 2007, 2008), které se ale jejich pečeti vůbec nezabývají.
- 4 Zemský archiv v Opavě, fond Dominikáni Těšín, inv. č. 21, sign. M 5, č. k. 1.
- 5 Małachowska, Bożena: Pieczęcie miejskie Cieszyna. Cieszyńskie Studia Muzealne – Těšínský muzejní sborník, 3, 2007, s. 155, obr. 118.
- 6 Tamtéž, s. 159, v opise čte chybně vrození 1583.
- 7 Zjevně nejde o pečeti veškerých těšínských cechů, jak deklaruje dokument. Přinejmenším zde chybí např. otisky typářů provazníků, řemenářů, sedlárů či vinařů, jejichž cechovní privilegia známe již z doby před rokem 1698.
- 8 Tomczyk, D.: Pieczęcie, s. 106–107, obr. 24.
- 9 Tamtéž, s. 107, obr. 25. Artikule byly cechu v 16. století potvrzeny v letech 1575 a 1585 (viz Němec, Emerich – Šefčík, Erich /edd./: Listinář Těšínska VII. Sbírká listinného materiálu k dějinám knížectví Těšínského. Český Těšín 1978, č. 640 a 661).
- 10 Tomczyk, D.: Pieczęcie, s. 104, obr. 17.
- 11 Tamtéž, s. 107, obr. 26.
- 12 Tamtéž, s. 104–105, obr. 18.
- 13 Tamtéž, s. 107–108, obr. 27.
- 14 Tamtéž, s. 103, obr. 15.

„Druhý život“ loveckého zámku Plenisko v Písku

František Musil

*Současná mapa centra
obce Písek:*

- 1 areál lesní správy
- 2 dům č. p. 223
- 3 škola č. p. 184
- 4 novostavba evangelického kostela

V publikaci o zaniklých zámcích Moravy a Slezska jsem se zmínil též o nevelkém loveckém zámku Plenisko, který nechal vybudovat na přelomu 19. a 20. století příslušník habsburského rodu arcivévoda Fridrich v lesích nedaleko Bahence, kde dnes prochází státní hranice s Polskem. Zámek přešel v roce 1918 do majetku československého státu, později sloužil jako turistická chata a po druhé světové válce byl poškozený objekt v letech 1946–1947 rozebrán. Proto byl zařazen mezi zaniklé objekty.¹

Zámek však nezanikl úplně. Část jeho dřevěné konstrukce byla přemístěna tehdejší lesní správou do obce Písek, v jejímž katastru se Plenisko nacházelo. Pravděpodobně ještě v roce 1947 byla tato konstrukce použita k výstavbě nového objektu, který byl umístěn u vjezdu do areálu písecké lesní správy. Na tento fakt poprvé širší veřejnost upozornilo sdělení v kastelologickém periodiku Hláška v roce 2010.²

Objekt nejprve sloužil jako kanceláře lesní správy a byty zaměstnanců, po přestěhování kanceláří do jiného objektu v areálu lesní správy celý objekt sloužil jen jako byty. V 90. letech 20. století byl privatizován a dnes je soukromým obytným domem.

Tento dům č. p. 223 zbudovaný s využitím části loveckého zámku Plenisko stojí ve svahu severovýchodně od české školy v areálu lesní správy, nad levou stranou silnice (ve směru od Jablunkova).³ Je to jednopatrová budova, jejíž jižní průčelí je tvořeno dřevěnými prvky převzatými z likvidovaného loveckého zámku, severní strana obrácená do areálu lesní správy je zděná a má charakter moderní stavby. Osudy domu č. p. 223 v Písku ukazují, že i zaniklé šlechtické sídlo může žít svým „druhým“ životem v nových společenských podmínkách.

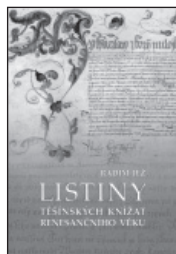
*Obytný dům č. p. 223 v Písku
s dřevěnou konstrukcí
z bývalého loveckého zámku
Plenisko, r. 2010, foto
František Musil*

POZNÁMKY

- 1 K tomu srov. Musil, František – Plaček, Miroslav: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Moravy a Slezska. Praha 2003, s. 138–140; Musil, František – Plaček, Miroslav – Úlovec, Jiří: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945. Praha 2005, s. 261–262.
- 2 Hláška – Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka, 21, 2010, č. 2, s. 30. Stručná zpráva je umístěna v oddíle *Z hradů, zámků a tvrzí*, žel bez uvedení autora. Další informace

- 3 poskytl autorovi tohoto sdělení Oldřich Rathouský, starosta obce Písek. Údaj v předchozí poznámce – citované zprávě v periodiku *Hláška* – trochu návštěvníkovi (autor se o tom přesvědčil sám) zkomplikoval hledání objektu uvedením polohy ve svahu nad řekou Olší, což by spíše dokládalo lokalizaci na pravou stranu příjezdové silnice, ve skutečnosti je č. p. 223 od řeky odděleno silnicí a další zástavbou mezi silnicí a řekou.

Jež, Radim: Listiny těšínských knížat renesančního věku. Rekonstrukce knihy „Matrika privilegiorum ab anno 1558“. Studie o Těšínsku 19, Český Těšín 2010, 383 s., ISBN 978-80-86696-14-0

Publikace přináší výsledky dlouholetého výzkumu písemnosti těšínských Piastovců. V úvodu je nastíněn historický vývoj Těšínska, činnost knížecí kanceláře a dochování písemné agendy. Hlavní část tvoří rekonstrukce dnes nezvěstné matriky z let 1558–1574, jejíž opis pořídil Leopold Jan Šeršník. Matrika představuje velmi cenný pramen pro poznání dějin posledních těšínských Piastovců, fungování jejich kanceláře, dvora, ekonomického zázemí a systému správy dominií. Přináší množství informací o místní šlechtě. Neméně důležitý je pro seznámení se s hospodářským a společenským vývojem Těšínského knížectví v 16. století.

Jarmuľ, Katarzyna (red.): Secesja i jej górnośląskie formy. Katowice 2009, 256 s., ISBN 978-83-60353-86-8

Výpravný katalog byl vydán Slezským muzeem v Katovicích u příležitosti stejnojmenné výstavy. Autoři se pokusili zachytit secesní styl ve všech formách umění. Publikace je rozdělena do dvou částí. První popisuje největší secesní sbírku umění v Polsku, která se nachází v Mazovském muzeu v Plocku. Druhá část se zaměřuje na Horní Slezsko včetně Těšínska. Katalog je doplněn bohatým obrazovým materiálem.

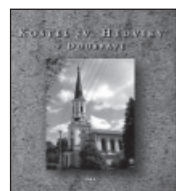
Glonek, Jiří (ed.): Silesia picta. Veduty slezských měst a staré mapy Slezska. Panoramy miast śląskich i mapy Śląska. Katalog výstavy. Olomouc 2011, 175 s., ISBN 978-80-7053-293-5, ISBN 978-83-88146-58-9

Dvojjazyčný katalog z výstavy připravené Vědeckou knihovnou v Olomouci a Vojevodskou lidovou knihovnou Emanuela Smoľki v Opolí představuje mapy Slezska a veduty slezských měst z fondů obou knihoven z období 16.–19. století. Své nezastupitelné místo zde nalezlo vyobrazení slezských sídelních jednotek z proslulého *Civitates orbis terrarum* z přelomu 16. a 17. století

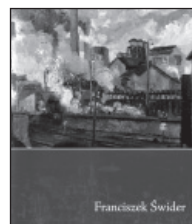
či veduty slezských měst v podobě kompletních 11 tabulí *Scenographia Silesiae* Fridricha Bernarda Wernera z let 1737–1738. Těšínsko je zde reprezentováno např. mapou Těšínského knížectví Tobiáše Konráda Lottera vzniklou po roce 1742.

Kabourková, Pavla: Kostel sv. Hedviky v Doubravě. Doubrava 2009, 56 s., ISBN neuvedeno

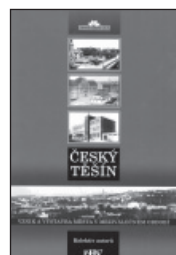
Publikace byla vydána doubravským obecním úřadem ke 110. výročí posvěcení tamějšího farního kostela. Shrnuje dějiny této zajímavé stavby postavené v letech 1894–1898 v širším kontextu dějin doubravské farnosti až do současnosti. Hlavní text je doplněn bohatým dobovým i současným obrazovým materiálem, nechybí texty dvou duchovních (Martin Pastrňák a Miloslav Klisz) a starostky obce (Květuše Szyroká).

Stenclá, Kateřina: Franciszek Świder. Katalog. Český Těšín 2011, 30 s., ISBN 978-80-86696-18-8

Dvojjazyčný katalog vydalo Muzeum Těšínska u příležitosti dvou výstav věnovaných letošnímu stoletému výročí narození karvinského rodáka, malíře, grafika a sochaře Franciszka Świdra (1911–1997). Je zde představen výběr z rozsáhlého umělcova díla s akcentem karvinských motivů (např. zámek Solca, dům Hohenegger, karikatury obyvatel kolonií, návrhy etiket pro karvinskou likérku aj.). Součástí katalogu je základní faktografie a bibliografie.

Jirásek, Zdeněk a kol.: Český Těšín 1920–1989. Vznik a výstavba města v meziválečném období. Opava 2011, 141 s., ISBN 978-80-7248-651-9, ISBN 978-80-86696-16-4

Publikace vydaná Ústavem historických věd FPF Slezské univerzity v Opavě ve spolupráci s Muzeem Těšínska obsahuje příspěvky přednesené na stejnojmenné první části loňské mezinárodní konference. Čtrnáct studií přináší nové poznatky k necelým prvním dvěma desetiletím samostatného okresního města Český Těšín, jehož počátky byly téměř ve všech aspektech prvorepublikového vývoje determinovány v roce 1920 nově vytyčenou státní hranicí.

Města a obce Těšínska se představují

Sedliště

Obec Sedliště se nachází zhruba 4 km severně od Frýdku-Místku. Rozkládá se v mírně zvlněné krajině nížinné části Těšínska. Katastrem obce protéká několik potoků, největším z nich je Ostravická Datyňka. Počátkem 17. století byla na ní zbudována soustava rybníků, relikty jejich hrází jsou v krajině dodnes patrné. Sedliště oplývá bohatstvím lesů, pokrývajících asi čtvrtinu území.

Obec byla založena jako lesní lánová ves. Grunty se vyměřovaly podél údolí, kterým vede průběžná komunikace, a do jehož úbočí jsou zasazena stavení. Vznikla zřejmě na konci 13. století, první písemná zmínka je datována okolo roku 1305. Na lokaci se pravděpodobně podíleli kolonizátoři z Dolní Lužice. Nasvědčuje tomu fakt, že Sedliště, stejně jako sousední Řepiště, mají v německé Dolní Lužici své jmenovkyně, obce Sedlitz a Reppist (okres Senftenberg). Ves byla nejméně do poloviny 15. století državou těšínských knížat, poté se stala součástí frýdeckého panství. Roku 1776 založil jeho držitel Jan Nepomuk Pražma z Bílkova na území Sedliště osadu Mlázky.

Sedliště byly zemědělskou vsí, i když zdejší selské statky nedosahovaly takové velikosti jako například v sousedních Bruzovicích. Se zprůmyslněním Těšínska v 19. století zde vznikla velmi početná sociální skupina dělníků a kovolníků, docházejících za prací zejména do blízké Karlovy huti v Lískovci.

V centru Sedliště je možné prohlédnout si kostel Všech svatých z roku 1638, vzácný doklad dřevěné sakrální architektury na Těšínsku. Jedná se o jednolodní roubenou stavbu se sedlovou střechou krytou šindelem. Loď kostela zvenku obtáčí krytý ochoz, tzv. sobota, chránící před nepřízní počasí. Nad hlavním vchodem je posazena hranolovitá věž, vystavěná roku 1862 k tisíciletému cyrilometodějskému jubileu. Za kostelem se nachází dvojice soch z 19. století, Panna Marie Frýdecká a sv. Jan Nepomucký. V Sedlištích byla realizována myšlenka vytvořit skanzen litinových náhrobních křížů a plastik. Na starý hřbitov u kostela byly přemístěny i litinové kříže z okolních hřbitovů. Vznikl tak pozoruhodný soubor umělecké funerální litiny z produkce místních hutí, zvláště frýdlantské a třinecké.

Nejvyšším bodem obce je kopec zvaný Baba neboli Černá země. S nadmořskou výškou 374 m je nejvyšším vrcholem před Beskydami v povodí Odry od Baltského moře. Má vápencové podloží a vápenec se zde také těžil. K vrchu se váže mýtus o praslovanské bohyni deštivého mračka Babě. Jedná se skutečně o mystické místo s nádherným rozhledem na vrcholky Beskyd a na druhou stranu do urbanizované Ostravské pánve. Není náhoda, že tento překrásný výhled učaroval i Petru Bezručovi. Na jeho počest přijalo místo nový název – Bezručova vyhlídka. Roku 1928 zde byl zbudován památník zrušení roboty v podobě pluhu, tzv. památník osvobozené půdy.

V první polovině 20. století hrály Sedliště prvořadou roli v oblasti národopisné a kulturní. Roku 1908 bylo založeno Lašské národopisné sdružení Sedlišťané, které svým významem přerostlo hranice obce. V meziválečném období mělo sdružení na 600 krojovaných členů a uspořádalo přes 100 národopisných akcí, výstav, přehlídek a zájezdů. Osobností neodmyslitelně spjatou se sdružením Sedlišťané byl Joža Vochala (1892–1965), neúnavný národopisný pracovník, publicista a organizátor kulturního života. Spolu s ním se na činnosti sdružení podílel další místní písmák Antonín Ferdinand Stříž (1895–1977), knihomil a kronikář obce.

Na muzejní tradici v Sedlištích navazuje Muzeum Lašská jizba. Roku 1974 byla v budově staré školy na návsi otevřena první expozice s názvem Petr Bezruč a Joža Vochala. Nyní je možné zhlédnout národopisnou a historickou expozici k dějinám obce a místních spolků, součástí muzea je i historická knihovna zaměřená na lašskou kulturu.

Ke kulturnímu vyžití v obci aktivně přispívají četné spolky. Je třeba zmínit především Sbor dobrovolných hasičů Sedliště. Datem svého založení (1891) je nejstarším českým vesnickým hasičským sborem na Těšínsku. Od roku 1901 působí hornicko-hutnický spolek Rozkvět Sedliště. V současnosti je velmi činný oddíl kopané TJ Sokol Sedliště. Největší firmou v obci je strojírenský podnik HAMONT, dále zde sídlí továrna na výrobu ponožek MIKETA. Sedliště jsou ideální lokalitou pro příměstskou turistiku. Obcí prochází cyklostezky a turistické trasy, příjemným místem pro výlety je Bezručova vyhlídka či Datyňský les. K ochutnávce tradiční slezské kuchyně zve vyhlášená restaurace Lašská jizba.

Kaple Nejsvětější Trojice v osadě Mlázky, r. 2010

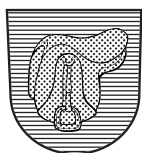
Památník osvobozené půdy na Černé zemi, 30. léta 20. století

Kostel Všech svatých se sochami sv. Jana Nepomuckého a Panny Marie Frýdecké, r. 2010

Pamí pila Františka Hlinského, 20. léta 20. století

Adresa: Obecní úřad Sedliště, Sedliště 271, 739 36 Sedliště, telefon: 558 658 129, e-mail: obec@sedliste.cz, www.sedliste.cz • Starosta obce: Ing. Jaromír Krejčok • Počet členů zastupitelstva: 11 (KDU-ČSL – 5 mandátů; Sdružení nezávislých kandidátů – Sedliště ve Slezsku – 4; KSČM – 2) • Počet obyvatel k 1. 1. 2011: 1 423, z toho 716 žen a 707 mužů • Rozloha: 989 ha

